

**Univerzita Palackého v Olomouci**

Filozofická fakulta

Katedra divadelních, filmových a mediálních studií

Bakalářská práce

**Vztah mezi sebevraždou a člověkožstvím  
v díle T. G. Masaryka**

The relation between suicide and man-god in T. G. Masaryk's study

Autor práce: **Tereza Čechová**

Obor: **Divadelní věda - Filozofie**

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D.**

Olomouc 2016

## **Čestné prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vztah mezi sebevraždou a člověkobožstvím v díle T. G. Masaryka“ vypracovala samostatně po konzultacích s vedoucím práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Olomouci dne 4. 5. 2016

.....  
Tereza Čechová

## **Poděkování**

Tímto bych chtěla velice poděkovat panu Mgr. Martinu Jabůrkovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, a to především za jeho trpělivost a houževnatost při korekturách výsledků mého bádání.

**NÁZEV:**

Vztah mezi sebevraždou a člověkobožstvím v díle T. G. Masaryka

**AUTOR:**

Tereza Čechová

**KATEDRA:**

Katedra filozofie

**VEDOUcí PRÁCE:**

Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D.

**ABSTRAKT:**

Bakalářská práce se bude zabývat vztahem mezi sebevraždou a člověkobožstvím. Výchozím spisem pro tuto práci je Masarykova *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*, ve které se autor snaží nalézt faktory vedoucí k sebevraždě. Jedním z nich je dle jeho názoru ateismus. V knihách F. M. Dostojevského nachází pak Masaryk člověkobožství, jakožto důsledek ateismu, tedy i faktorů vedoucího k sebevraždě. Metodologicky budu vycházet z analýzy *Sebevraždy*, přičemž se zaměřím především na problematiku onoho vztahu a zároveň shody Masarykových názorů s Dostojevského texty.

**KLÍČOVÁ SLOVA:**

T. G. Masaryk, sebevražda, F. M. Dostojevskij, krize moderního člověka, člověkobůh, bohočlověk

**TITLE:**

The relation between suicide and man-god in T. G. Masaryk's study

**AUTHOR:**

Tereza Čechová

**DEPARTMENT:**

Department of Philosophy

**SUPERVISOR:**

Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D.

**ABSTRACT:**

The Bachelor thesis will deal with the relationship between suicide and člověkobožstvím. The default publication for this thesis is Masaryk's Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, in which the autor tries to find factors leading to suicide. In his opinion an atheism is one of them. In books of F. M. Dostoyevsky he finds man-god as a consequence of atheism, thus a factor leading to suicide. The methodology will be based on an analysis of Suicide, I will focus especially on issues of that relationship and confirmity of Masaryk's opinions with Dostoyevsky 's texts at the same.

**KEYWORDS:**

T. G. Masaryk, suicide, F. M. Dostoyevsky, crisis of modern man, man-god, god-man

## Obsah

1. Úvod.....	7
2. T. G. Masaryk a jeho cesta k modernímu člověku.....	9
3. Sebevražda.....	11
3. 1. Klasifikace Sebevraždy.....	11
3. 1. 1. Rozdíl mezi sebezabitím a sebevraždou .....	12
3. 2. Příčiny sebevraždy.....	13
3. 2. 1. Poměry duševní vzdělanosti: rozumová, mravní a náboženská výchova ...	13
3. 4. Krize moderního člověka její vliv na příčiny sebevraždy .....	17
4. Rusko a Evropa.....	20
4. 1. Ruský dualismus .....	20
4. 2. F. M. Dostojevskij a jeho role ve studii Rusko a Evropa.....	22
5. F. M. Dostojevskij a jeho pohled na svět a duši člověka .....	23
5. 1. Charakteristika bohočlověka a člověkoboha na základě Dostojevského literatury .....	23
5. 1. 2. Úloha svobody v bohočlověctví a v člověkobožství .....	24
6. Dostojevského formule dle T. G. Masaryka .....	28
6. 1. Ruský nihilismus ekvivalentem polovzdělání .....	29
6. 2. Zpochybnění formule jako logického důsledku.....	31
7. Překonání Dostojevského .....	34
7. 1. Odmítnutí historického materialismu .....	34
7. 2. Člověk jako hlavní determinant sebevraždy.....	35
7. 2. 1. Psychóza jakožto příčina sebevraždy .....	36
8. Řešení.....	40
8. 1. Dostojevského návrat k pravoslaví .....	40
8. 2. Masarykův návrat k lidské duši a její objektivizaci.....	41
9. Závěr .....	48
Seznam použitých pramenů a literatury.....	50
Internetové zdroje .....	51

## 1. Úvod

V bakalářské práci *Sebevražda a člověkožství v díle T. G. Masaryka* jsem si vytyčila za cíl nalézt a definovat vztah mezi sebevraždou a ateismem tak, jak jej ve své době chápe český myslitel. Primárním pramenem pro vymezení tohoto vztahu bude Masarykova významná práce nesoucí název *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Autor se zde pokouší vysvětlit příčiny sebevraždy, kdy tento pojem uvádí v souvislost s „krizí moderního člověka“. Pod tímto označením má Masaryk na mysli problematiku existence lidského jedince v tehdejší společnosti. Stejná otázka, respektive hledání její odpovědi, je stěžejní tematikou v díle Fjodora Michajloviče Dostojevského. Masaryk obdivoval tohoto ruského spisovatele a jeho vyobrazení člověka, vzhledem k jeho životním postojům a k nim se vztahujícím situacím. Ve své obsáhlé, třídílné studii *Rusko a Evropa* se tak snaží jako postihnout historicko-politický charakter této země, přičemž směřuje právě k Dostojevskému. Jeho hlubinná reflexe vlastního národa se odráží na samotném jedinci a v jeho jednání v praktickém životě. V těchto závěrech, především co se praktického života týče, nachází pak Masaryk shodu se svými vlastními teoriemi, z nichž některé můžeme nalézt již v *Sebevraždě*, tedy v době, kdy Dostojevského literaturu doposud neznal. Ona zmíněná shoda se týká především otázky ateismu, jakožto hlavní příčiny vedoucí k sebevraždě a bude tedy stěžejním tématem této práce.

Abychom byli schopni hlouběji nahlédnout do problematiky vztahu sebevraždy a ateismu tak, jak ji chápe Masaryk, bude v této práci věnována kapitola jeho vztahu k ruskému spisovateli, především tomu, jak jej prozaik ovlivnil. Masaryk se totiž o žádná jiná díla dalších ruských autorů nezajímá v tak velké míře, jako o Dostojevského psychologické romány. Co se krize moderního člověka týče, myšlenkově se opírá především o romány zmíněného spisovatele. Sám Dostojevskij mu ale nejlépe odpovídá svojí koncepcí ruského „všečlověka“ či „bohočlověka“, koncepcí vyšší ideje a spojení národa, humanity a náboženství. Tyto hodnoty jsou pro Masaryka východiskem a především směrodatným vzorcem z hlediska chování jednotlivce, ale i celého společenství. Ovšem hodnoty zcela opačné, tedy hodnoty společnosti zkažené nihilismem, anarchistickým ateismem a životní skepsí ústí naopak v koncept „člověkožaha“, jež má pak pro jedince, dle našich dvou myslitelů, doslova smrtelný důsledek.

Metodologicky budu vycházet z principů hermeneutického výzkumu, analýzy a následné komparace použitých textů. Pokusím se vyložit problematiku sebevraždy v ateismu tak, jak ji chápal sám Masaryk. Pro pochopení historického kontextu ve smyslu pochopení Masarykova zaujetí nad sociologickým jevem sebevraždy jsem čerpala z knihy *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Dalším důležitým pramenem jenž sloužil zejména pro uchopení Masarykova vztahu k Rusku a ruské literatuře je *Rusko a Evropa*. Co se krize moderního člověka týče, byl zde pro její nastudování použit pramen *Moderní člověk a náboženství* od téhož autora. Z hlediska uchopení vztahu Masaryka k ruskému spisovateli jsem se opírala o jeho *Studii o F. M. Dostojevském*, a dále pak o studii týkající se samotného Masaryka od autora Josefa Lukla Hromádky a jeho knihy *Dostojevskij a Masaryk*. Vzhledem k nutnému nastudování Dostojevského teze o člověkožství a bohočlověctví jsem čerpala z knihy *Dostojevského pojetí světa* od ruského křesťanského filozofa Nikolaje Alexandroviče Berďajeva. Mnoho přínosných informací na toto téma pochází i z literatury českého literárního historika Františka Kautmana, a to především z knihy *F. M. Dostojevskij: věčný problém člověka*.

Po obsahové stránce jsou nejprve kapitoly zaměřené na Masaryka, zejména definování pojmu sebevraždy a její klasifikace dle jeho stejnojmenné práce. Následuje popsání krize moderního člověka z Masarykova pohledu a jeho reflexe ruské rozpolcenosti. Skrze ni se další kapitoly vztahují k Dostojevskému a jeho dílu. Následuje vysvětlení Dostojevského pojetí všečlověka, jakožto pro člověka jediného spásného životního postoje, na rozdíl od člověkoboha, který vede lidský život k záhubě. Jak moc Masaryk s Dostojevského pojetím člověkoboha souhlasí či se naopak rozchází, mapují další kapitoly této práce. V závěrečných kapitolách jsem se pokusila vyložit řešení obou myslitelů v otázce překonání člověkožství, přičemž v souvislosti s Masarykem i překonání samotné sebevraždy.

## 2. T. G. Masaryk a jeho cesta k modernímu člověku

Roku 1879 Tomáš Garrigue Masaryk ve Vídni úspěšně habilituje se svojí prací *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Gegenwart (Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty)*, kterou vydává roku 1881. V českém jazyce je vydána o třináct let později.<sup>1</sup> V době německojazyčného vydání je pro Masaryka spisovatel Fjodor Michajlovič Dostojevskij doposud neznámý. V prvním německojazyčném vydání se Masaryk o Dostojevském nijak nezmiňuje. Teprve až v českém vydání z roku 1926 sám autor poznamenává, že v době psaní své habilitační práce mu bylo Dostojevského dílo neznámé.<sup>2</sup> Přesněji až rok po prvním, německojazyčném vydání *Sebevraždy* přivádí Masaryka k Dostojevskému dílu ruský profesor působící ve Vídni Ernest L. Radlov. Díky Radlovovi přistupuje Masaryk k Dostojevskému dílu jako k dílu filozofickému. Radlov totiž seznamuje Masaryka nejen s ruským spisovatelem, nýbrž i s filozofií ruského národa. Jeho vliv na Masaryka trvá téměř půl století. Po celou dobu jsou však oba myslitelé stále v kontaktu a mají mezi sebou velice úzký vzh. Masaryk ve svém díle *Rusko a Evropa* pochvalně cituje Radlovovi články týkající se ruské historie, zatímco Radlov zpětně vychvaluje *Rusko a Evropu*.<sup>3</sup>

Přes předchozí neznalost Dostojevského prózy, nachází Masaryk shodu mezi vlastními myšlenkami a myšlenkami ruského spisovatele. Ta se netýká pouze tématu, ovšem i osvětlení příčin vraždy a sebevraždy. Hlavní z nich pak u obou myslitelů spočívá v nedostatku náboženského citění. Masaryk se pak následující desetiletí hluboce ponoří do analýzy díla ruského prozaika a skrze které k němu začne chovat velikou úctu, především v něm ale vidí vzor moderního teisty. Uznává jeho lásku k člověku, a to i k člověku zarmoucenému, špatnému. Zdrojem jeho fascinace je Dostojevského sociální citění a jeho bezprostřední nahlédnutí v lidskou duši. O spisovateli se vyjadřuje jako o člověku duchovně čistém, dle Masarykových slov „nezkaleném žádnou filozofií“ a spatřuje v něm novodobého věřícího, v tehdejší světě plném nihilismu a

---

<sup>1</sup> FF MU BRNO, Katedra filozofie. *Krize moderního člověka v díle T. G. Masaryka* [online]. In: . 2001 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/03-tgm.html>

<sup>2</sup> NOVÁK, Josef (ed.). *On Masaryk: Texts in English and German: E. Radlov und Th. Masaryk* [online]. In: . [cit. 2016-05-04]. s. 221. Překlad vlastní. Dostupné z: [https://books.google.cz/books?id=fQouAI8An0sC&pg=PA222&lpg=PA222&dq=E.+Radlov+und+Th.+Masaryk&source=bl&ots=Rf2xrF8WG1&sig=gAXFarM3r2hp0Xbh3yIy3H8wD6k&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjo\\_dn\\_gbDMAhWGOsAKHf8BEAQ6AEIJzAC#v=onepage&q=E.%20Radlov%20und%20Th.%20Masaryk&f=false](https://books.google.cz/books?id=fQouAI8An0sC&pg=PA222&lpg=PA222&dq=E.+Radlov+und+Th.+Masaryk&source=bl&ots=Rf2xrF8WG1&sig=gAXFarM3r2hp0Xbh3yIy3H8wD6k&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjo_dn_gbDMAhWGOsAKHf8BEAQ6AEIJzAC#v=onepage&q=E.%20Radlov%20und%20Th.%20Masaryk&f=false)

<sup>3</sup> Tamtéž, s. 223.

anarchistického ateismu.<sup>4</sup>

Přesto, že se Masaryk seznamuje s dílem Dostojevského až posléze, studuje spolu s ním i duši jak Ruska, tak samotného člověka. Již od zmíněné prvotiny se totiž Masaryk zabývá otázkou, ke které se ve svých následujících dílech určitým způsobem neustále vrací. Ať už nahlédneme do souboru statí *Moderní člověk a náboženství* (knižní vydání 1934), *Ruska a Evropy* (1913) či do *Světové revoluce* (1925), ve všech se autorovo myšlení dotýká člověka a jeho duchovního života v tehdejší společnosti. Reflektuje, jak nejednotný, rozpolcený světový názor moderní kulturní společnosti postihuje jedince ve smyslu zaujetí krajního individualismu a subjektivismu. Moderní člověk se tak ocitá v mravním a duchovním osamění, znehodnocuje stvořený, harmonický řád světa. V důsledku ztrácí svoji vlastní rovnováhu mezi rozumem a citem, načež podléhá pesimismu, rozervanosti, zoufalství, které mohou vyústit v např. šílenství, sebevraždu či dokonce válčení.<sup>5</sup> Masaryk se napříč svými díly snaží nalézt a osvětlit, jak opět dojít života harmonickému, a to nejen u jednotlivce, ale i v celé společnosti, konkrétně harmonii mezi náboženstvím a tehdejšími pokroky moderní vědy.

---

<sup>4</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Studie o F.M. Dostojevském: (s rukopisnými poznámkami)*. Editor Jiří HORÁK. Praha, 1932. s. 14-22.

<sup>5</sup> FF MU BRNO, Katedra filozofie. *Krise moderního člověka v díle T. G. Masaryka* [online]. In: . 2001 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/03-tgm.html>

### 3. Sebevražda

V předmluvě k německému vydání osvětluje Masaryk svoji motivaci k sepsání spisu *Sebevražda*. S poukázáním na tehdejší statistiky evropských zemí upozorňuje na „zastašující“ intenzitu sebevražedného jevu, jež se projevuje v našich (míněno evropských) civilizovaných zemích. Masaryka ale nezajímá problematika z filozofického hlediska, jak se na sebevraždu v minulosti nahlíželo, myšleno z hlediska etického. Stejně tak jej nezajímají ani psychopatologické příčiny k ní vedoucí. Přestože bylo v jeho době k dispozici již mnoho materiálů, týkajících se statistik zabývajících se vraždou a sebevraždou, namítá Masaryk, že se doposud nikdo nepokusil sociologicky aktuální problém vyřešit; „...vždyť otázka po příčinách sebevraždy je i otázkou po štěstí a neštěstí lidstva.“<sup>6</sup>

Přestože můžeme o *Sebevraždě* hovořit jako o sociologickém spisu, nelze tak již hovořit o Masarykově metodě zkoumání po příčinách sebevraždy. On sám se ohrazuje proti vytváření deduktivních závěrů pouze na základě doložených statistik. Jeho cílem je vědní přístup k této problematice z hlediska hledání příčiny k tomuto jevu vedoucí. Masaryk totiž sociologii chápe především jako metodu pro své zkoumání, ve kterém postupuje na základě přírodních věd, resp. na základě postupu v jejich bádání. Jde mu především o zaměření se na úzký okruh dané problematiky, než o všeobecné zkoumání obsahující prvky např. právě filozofické, lékařské a sociologické dohromady. Dle jeho vlastních slov tedy vytvořil *sociologickou monografii*, opírající se sice o statistické údaje, ovšem za účelem nalezení příčiny, jež vede k aktu sebevraždy.<sup>7</sup> V tomto spisu ve výsledku nalézá příčin více než pouze jednu a smrtící akty tak rozlišuje do různých kategorií, kterým přináleží odlišné motivy a popudy k sebevražednému jednání.

#### 3. 1. Klasifikace *Sebevraždy*

Obsahově je *Sebevražda* rozdělena na šest hlavních částí. První se týká určení pojmu; autor se zde zabývá rozdílem mezi přirozenou a nepřirozenou smrtí,

---

<sup>6</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 7.

<sup>7</sup> Tamtéž, s. 8-9.

charakterizuje sebevraždu v užším a širším smyslu a rozlišuje mezi pojmy sebevražda a sebezabití. Ve druhé části, nesoucí název *Příčiny sebevraždnosti* se Masaryk dostává ke klasifikaci příčin a vlivů, které mohou za to, že člověk sám sobě vezme život. Zde rozlišuje mezi působením přírody, působením fyzické a duševní organizace člověka a *psychosy*, jakožto příčinou sebevraždnosti. Druhou příčinu v knize navíc rozebírá z různých poměrů, např. politických, hospodářských atd. Stejně tak i u třetí příčiny, kdy se pokouší vystihnout termín *psychosa*. V jejím definování se příliš neliší od dnešního pojmu psychózy. Masaryk jej charakterizuje jako duševní, tedy psychické onemocnění, mezi jejíž nejzákladnější projevy patří poruchy myšlení, vůle, emoční podrážděnosti a také hrubé motoriky.<sup>8</sup> Ve třetí části se zabývá druhy a způsoby sebevraždy. Následuje čtvrtá část obsahující dějiny sebevraždnosti, zatímco v páté části, nesoucí název *Sebevraždnost a osvěta* se autor zabývá jejím vývojem v moderní společnosti. Poslední šestá část je pak věnována řešení právě moderní sebevraždnosti, ve smyslu jejího „vyléčení“ ve společnosti.<sup>9</sup>

### **3. 1. 1. Rozdíl mezi sebezabitím a sebevraždou**

Vedle smrti přirozené, čímž je myšleno postupné stárnutí těla a samotný výsledek tohoto organického vývoje, rozlišuje Masaryk dále smrt nešťastnou či náhodnou. Sem řadí smrt zapříčiněnou válkou, soubojem, zabitím, ale i vraždou. Výslovně nepřirozenou smrtí pak chápe sebevraždu. Masaryk uvádí dva principy sebevraždnosti. První, v širším slova smyslu je ten způsob smrti, který byl způsoben neúmyslným zásahem člověka vůči své přirozenosti, a to bez ohledu na to, zdali ke smrti došlo díky aktivnímu jednání, či pasivnímu chování. Tento princip označuje Masaryk jako sebezabití. Jako příklad kladného aktivního jednání můžeme uvést sebeobětování, „vskočení kulce do cesty“ apod., jako pasivní chování může sloužit nedbání rad lékařské péče na zlepšení zdravotního stavu, přičemž jeho zhoršování vede právě k sebezabití.<sup>10</sup>

Druhý princip, v užším slova smyslu, označuje Masaryk právě jako sebevraždu. Sebevrahem je dle jeho definice takový člověk, který si svůj život vezme vědomě, úmyslně a smrt je pro něj jediným cílem svého jednání.<sup>11</sup> Právě stěžejním rozdílem mezi

---

<sup>8</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 100-101.

<sup>9</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 279-284.

<sup>10</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 3.

<sup>11</sup> Tamtéž, s. 2.

sebezabitím a sebevraždou je samovolnost a svobodná vůle k dobrovolnému úmrtí. Přestože se v souvislosti se sebevraždou hovoří o jednání samovolném, zároveň o něm Masaryk hovoří jako o násilném aktu, z důvodu vynucené a především nepřírozené smrti. Tyto důvody, vzbuzují v autorovi největší zájem po zjištění jejich příčin.

### 3. 2. Příčiny sebevraždnosti

Masaryk rozlišuje mezi dvěma hlavními příčinami, jimiž jsou působení přírody a působení fyzické a duševní lidské organizace. Pod první příčinu spadají jevy kosmické a pozemské, čímž je myšleno ať již přímé nebo nepřímé působení Země ve smyslu podnebí a půdy (např.: teplota, vlhkost vzduchu, útvar povrchu atd.) a působení kosmických vlivů (např. poloha měsíce). Autor si je samozřejmě vědom toho, že různé společenské jevy nemohou být vysvětleny pouze působením přírody. O těchto příčinách hovoří jako o jednom z faktorů vedoucím k sebevraždě. Dle dobových statistik zde rozlišuje hojnost a výskyt sebevraždnosti na základě zeměpisného rozlišení, ročního období, ale také měsíců či dnů v týdnu.

Druhou a nepopíratelně důležitější příčinou je působení *fyzické a duševní organizace člověka*. Sem patří: a) fyzické poměry tělesné organizace, b) poměry obecné společenské, c) poměry politické, d) poměry hospodářské, e) poměry duševní vzdělanosti: rozumová, mravní a náboženská výchova; životní názor vůbec.<sup>12</sup> Pro tuto bakalářskou práci pak budou stěžejním faktorem poměry duševní vzdělanosti. Duševní vzdělanost obsahuje celý světový a životní názor jedince. Na jeho základě pak vytváří úsudky o hodnotě lidského života. Ty se mohou týkat života politického, náboženského, sociálního apod. Míra vzdělání rozumového, mravního a náboženského, hloubka jejich poznání, porozumění a v neposlední řadě i následování, vytváří onen světonázor, který hýbe v reálném, praktickém životě akce a reakce životem jedince. Právě sem můžeme zařadit problematiku duševní krize moderního člověka, která Masaryka u Dostojevského toliko fascinovala.

#### 3. 2. 1. Poměry duševní vzdělanosti: rozumová, mravní a náboženská výchova

V úvodu do této kapitoly si Masaryk pokládá důležitou otázku, na kterou se snaží nalézt odpověď právě v poměrech duševní vzdělanosti. „Slyšeli jsme stále, že většina

---

<sup>12</sup> Tamtéž, s. 5.

poměru jenom disponuje k činu a málokteré že determinují, že však v obou případech působnost jejich je poměrně slabá; je konečně na čase otázat se: co je disponováno a determinováno? Člověk.“<sup>13</sup> Po hledání příčin ve vnějším světě, kde se autor ohlížel na vliv hospodářský, politický apod., dochází k závěru, že zmíněné faktory jsou pouze faktory vedlejšími, které sice sebevraždu ovlivňují, ale nepodmiňují. Podmiňující příčinou je právě člověk, jak si Masaryk sám odpovídá.

Klíčový pojem, jakožto hlavní determinant zasluhující se u člověka k vykonání sebevraždy je neštěstí. Sám Masaryk o ní hovoří jako o nejbližší příčině<sup>14</sup>. Přestože se autor pokusil o výčet vnějších vlivů, jež mohou vést k sebevraždě, mnohem důležitější je spíše opačný princip, a to jak subjekt nahlíží na vnější události a okolnosti. Sebevražda jako akt samovolného jednání, vychází tedy z povahy člověka. V této povaze je ukryt jeho názor na život a svět. Subjekt si vytváří úsudky o hodnotě svého života, jak v rámci své vlastní existence, tak v rámci celého lidstva a vesmíru<sup>15</sup>. Ovšem právě z důvodu subjektivizace ve vytváření pohledů na život, skutečnost, na různé životní zásady a požadavky, díky tomuto jednostrannému pohledu z oka individua může být neštěstí, kterým trpí, jak skutečné, tak bohužel i smyšlené. Toto smyšlené, vykonstruované smýšlení však člověk nemusí být schopen odhalit a tak se kolikrát zbytečně trápí nad věcí, která se druhému nemusí zdát neřešitelná. Pro trpícího je však neštěstí bez ohledu na jeho opravdovost či smyšlenost vždy rozhodující. Toto neštěstí je dosti veliké na to, aby se vzdal žití. Masaryk se v této kapitole snaží rozdělit pramenící neštěstí ze vzdělání rozumového, mravního a náboženského. Jednotlivé determinanty se ovšem mohou prolínat a vzájemně na sebe působit.

#### a) vzdělanost rozumová

Masaryk klade důraz na to, že kvalita a výše rozumového vzdělání, ve smyslu školního vzdělání, nemusí být v přímé úměře k sebevraždě. Neplatí tedy čím nižší vzdělání, tím nižší sebevražednost a stejně tak to neplatí i naopak. Autor se tady spíše snaží nalézt odpověď na otázku: Proč, přes všechnu zvyšující se kvalitu vyučování, zvýšení přístupnosti ke vzdělání a taky k jeho oborovému rozsahu, se kultivovanější lid

---

<sup>13</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 69.

<sup>14</sup> Tamtéž.

<sup>15</sup> Tamtéž.

uchyluje k sebevraždám?<sup>16</sup> S poukazem na dobové statistiky, které skutečně ukazují, že méně vzdělané národy se k sebevraždě uchylují řidčeji, nachází Masaryk východisko, které se pro něj stává zároveň i příčinou. Není jí samotné rozumové vzdělání, avšak míra vzdělanosti, která ovlivňuje naše duševní rozpoložení. Člověk si se zvyšující se mírou vzdělanosti více klade otázky existenciálního rázu. Nutí ho to více přemýšlet o svém bytí, své společenské úloze a (pokud použijeme nadnesený výraz) o chodu celého světa. Ono vzdělání „...činí však člověka jemnějším, utváří jeho život bohatěji a různotvárněji, přivádí ho v nové a těžké okolnosti a tím právě ho staví před otázku bytí či nebytí spíše než člověka méně vzdělaného, který následkem svého omezenějšího obzoru duševního miluje život pro svoji prostotu a skromnost a kterému otázka bytí a nebytí ani na mysl nepřijde.“<sup>17</sup> Je ovšem důležité si uvědomit, že vyšší rozumové vzdělání ještě neznamená vzdělání opravdové a správné.

Masaryk zde používá pojem „polovzdělání“, čímž má na mysli takovou úroveň, kterou nalezneme mezi krajní nevzdělaností (kde uvádí jako příklad nejprostšího venkovana) a vzdělaností universitních profesorů. Polovzdělání je pak ve společnosti nejvíce rozšířeno a co se náchylnosti k sebevraždě týče, k té se polovzdělaný lid uchyluje nejčastěji a pramení z neharmoničnosti a nejednotnosti vzdělání s rozumem. Tím je myšleno, že samotné vzdělání nekorresponduje s rozumovým a duševním rozpoložení člověka. S přihlédnutím na možné dosažitelné vzdělání – od základního po vysoké – je ona polovičitost v přímé úměře se stupněm školského vzdělání, tedy středního. Masaryk hovoří o tomto polovzdělání jako o nemetodickém a nepraktickém, přičemž nachází ve statistikách důkazu, že právě polovzdělanost je jedním z determinantů sebevraždy. Rozum totiž nenachází úplné vědění, člověk je nemůže užít a přivádí ho tak k pošetilému hloubání, povrchnímu bádání, které kolikrát přechází v existenciální otázky. Tyto otázky se právě z důvodu polovzdělanosti zdají být neřešitelné, nebo dokonce vedou člověka k závěrům, jež vedou k omrzlosti života, se kterými se nesmíří, či je jiným způsobem neustojí. Velmi důležité je zde ovšem přihlížet na vzájemné ovlivňování a podmiňování s dalšími sférami vzdělanosti.

---

<sup>16</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 71.

<sup>17</sup> Tamtéž, s. 71-72.

## b) vzdělanost mravní

V oblasti mravní vzdělanosti zavádí Masaryk stěžejní pojem „vůli“. Mravní vzdělání nestaví pod, nebo nad vzdělání rozumové. Je zde důležitá společná harmonie a jednotnost těchto sfér. Sebevražda totiž není pouhým výsledkem rozumu, ale také vůle. Je tedy důležité poznat popudy mravního jednání, jež spělo k dobrovolnému usmrcení. Je třeba nalézt motiv<sup>18</sup>, kdy klíčovým motivem, zahrnující většinu sebevražd je dle Masarykových slov „nemravnost“. Tato nemravnost spočívá v nedostatečně silné vůli člověka a mravní nepevnosti. Výsledkem je tedy sebevražda spáchaná z příčin, jež se zdají být objektivnímu pozorovateli nepatrné, či ne toliko závažné. Je totiž více lidí, trpící stejným neštěstím, avšak toto neštěstí snášejí a navíc překonávají. Nemravnost sebevrahů je tedy odrazem beznaděje a zoufalství, jež stojí na nedostatečně silném mravním základu. Tím je myšlen například alkoholismus a jiné „prostopášnosti“, jak Masaryk uvádí. Dále jsou sebevrazi mravně slabí z hlediska nízké až žádné cílevědomosti, absence respektu k druhému člověku a jeho práce. Dle autorových slov se jedná o „zvláštní slabosti (...) zneuznávající pravý úkol života.“<sup>19</sup> Vzhledem k tomu, že jsou statisticky sebevrazi postihnutí zmíněnou nemravností, jsou i motivy vedoucí k sebevraždě nemravné. Nešťastná láska, bolest či zármutek se vyskytují výrazně méně, než láska k penězům, neřesti jako opilství či karban, či afektivní jednání z důvodu žárlivosti či prudké zlosti.

Souvislost mezi rozumovým a mravním vzděláním spočívá v disharmonii mezi těmito aspekty. Moderní sebevražednost je paradoxně způsobena vyšším dosaženým vzděláním, ovšem polovičatým a nekorespondujícím se vzděláním mravním. Společnost je znavená životem, ovšem právě kvůli oné nesjednocenosti. Subjekt sice nabývá vyššího vzdělání, avšak to jej nečiní ve svém jednání dobrým. Zároveň se nemůže stát ani moudrým z důvodu svého mravního vzdělání, resp. mravní slabosti. Tento vzájemný vliv rozumového a mravního vzdělání sumarizuje Masaryk takto: „Řekněme krátce a otevřeně: polovičatost (rozumová a mravní) je velikou příčinou moderní omrzlosti života: naše polovičatost nám dává nesprávné měřítko pozemského štěstí a spokojenosti, naše polovičatost nám ztrpčuje ovoce našeho pokroku na všech polích praktického života, naše polovičatost rozmnožuje rok od roku nespočetné oběti sebevraždy.“<sup>20</sup>

---

<sup>18</sup> viz Wagnerův seznam příčin a pohnutek sebevraždy. MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 78-81.

<sup>19</sup> Tamtéž, s. 83.

<sup>20</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 90.

### c) vzdělanost náboženská

V otázce náboženského vzdělání jako jedné z příčin sebevraždy nehovoří Masaryk pouze o náboženství křesťanském, nýbrž celkově o různých, monoteistických náboženstvích. Jsou zde totiž dva důležité prvky, a to víra v Boha a nesmrtelnost. Tyto prvky totiž člověku poskytují životní útěchu a posilují lásku k životu.<sup>21</sup> Pokud ovšem dojde u člověka k oslabení nábožnosti a víry, ubývá s tím i naděje a radost ze života. Společně s polovičatostí lidské vzdělanosti, zahrnující i mravní slabost, vzrůstá ateismus. Samotné náboženství tedy, jak praví Masaryk, nemůže být příčinou sebevraždy. Naopak stoupající absence víry a důsledná bezbožnost k sebevraždě přispívá. Bezbožnost vede nejen k pochybování, ale především k nespokojenosti. Tuto nespokojenost se pak člověk snaží vyrovnat, ovšem bez mravní opory, která se nachází právě v náboženství, není schopen se oné nespokojenosti zbavit. Přihlédneme-li k šířícímu se skepticizmu doby (jako výsledku ústupu náboženství před více rozšiřující se vědou, naturalismem a pozitivismem), stává se sebevražda jevem společenským, jakožto následek šířící se bezbožnosti.<sup>22</sup>

### 3. 4. Krize moderního člověka její vliv na příčiny sebevraždy

Předchozí klasifikace příčin sebevraždy je nezbytná pro pochopení Masarykova pohledu na krizi moderního člověka. Jedná se o krizi životní v duchovním slova smyslu, která se projevuje nejen na jedinci, nýbrž na celé společnosti. Moderní člověk je totiž stejně jako společnost nejednotný a rozpolcený. Zatímco tehdejší společenský názor na svět je rozdělen na dva tábory, kdy na jedné straně nalezneme církve, úctu k tradicím a minulosti, na straně druhé pak vědu, s ní stoupající pragmatismus a racionalismus, snahu o pokrok a překonávání dosavadních možností. Dochází k rozporu mezi generacemi, přítomností a minulostí a ve výsledku i k rozporu v samotném člověku. Rozpolcený jedinec ve snaze nalezení své vlastní životní filozofie tak zaujímá skeptický postoj, a to vůči oběma zmíněným stranám. Dochází tak ke krizi jak rozumového, tak náboženského

---

<sup>21</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 90.

<sup>22</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 185-187.

vzdělání. Tato krize vzdělání, pramení z prázdného intelektualismu, jež není opřen o žádný žebříček hodnot a stává se tak věděním neharmonickým. V tomto vzdělání totiž nenajdeme rovnováhu mezi intelektuálním a mravním postojem. Jednoduše řečeno – mezi rozumem a citem. Tento jev polovzdělanosti popisuje Masaryk v *Sebevraždě*, kdy právě polovzdělání, ovlivněno nízkým mravním vzděláním, ve výsledku podmiňuje odklonění se od náboženství k ateismu. Mravní chaos, který má za následek nejednotné vzdělání, přináší v duši člověka skepsi, rozervanost, nespokojenost, pesimismus, zlobu, zoufalství, končící sebevraždou a válčením.<sup>23</sup> Právě sebevražda je pak jedním z projevů krize společnosti a moderního člověka.

Důležitým faktem, jenž si je třeba uvědomit, je skutečnost, že člověk není sám o sobě podmiňován vnějšími vlivy a podmínkami. Naopak jedině on je jejich interpretem a přikládá jim různé hodnoty na základě svých životních postojů, sebecpochopení a světového názoru<sup>24</sup>. Moderní člověk se do oné krize, prostě řečeno, dostává sám (stejně tak i společnost, která je ve výsledku tvořena subjekty). Co ale pro Masaryka termín „krize“ znamená? Jedná se o krizi duchovní a kulturní. Ta nastává v okamžiku, kdy mezi obdobím středověku a novověku dochází k rozložení jednotného názoru, a to pod náporom nastupujícího humanismu, vzniku protestantismu a rozvojem věd. Lidská duše se stejně jako kulturně-společenské myšlení rozchází pod nátlakem zvětšujícího se kritického myšlení, ztrácí víru v Boha, respektive osobní vztah k němu. Odloučení se od Boha pak zapříčiňuje ztrátu životních jistot a vystoupení z pevného, stvořeného řádu, jež poskytuje člověku jedině náboženství a díky němu také nalézá svoji životní úlohu. Dle Masaryka totiž náboženství poskytuje člověku naději, která je utvářena vírou v život věčný a zároveň determinuje víru životní, tedy základ života a práce. Aktivita, práce, skutky a činy člověka jsou lidským údělem a dávají (pozemskému) životu smysl. Se ztrátou ustálených hodnot se ale vytrácí i hodnoty mravní. Místo nich nastupuje skepse a ateismus, jež mohou zveličít osobní obavy a strachy, které již nejsou pod záštitou víry a z nichž pak může vést k vraždě či sebevraždě.

Co se strachu či obav týče, klade v *Sebevraždě* Masaryk důraz na jev osobního neštěstí, které pokládá za hlavní determinant sebevraždy. Přes všechny polovzdělanosti je to právě neštěstí, které můžeme popsat jako prvotní impuls, jež člověka žene k

---

<sup>23</sup> FF MU BRNO, Katedra filozofie. *Krize moderního člověka v díle T. G. Masaryka* [online]. In: . 2001 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/03-tgm.html>

<sup>24</sup> Srov.: BROKLOVÁ, Eva, ed. et al. *Sto let Masarykovy České otázky: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference: [Brno] 26.-28. září 1995*. Praha, 1997, s. 286.

sebevraždnému aktu. Důležité je mít ale na vědomí, že jedinec, jenž nezavrhl Boha a naopak je s ním ve vztahu víry a úcty, nachází ve svých nesnázích náboženskou oporu pro svoji duši a uklidňuje tak svůj rozum i tělo. Pokud ale zaujímá postoj opačný, nenachází ve světě žádné vnější útěchy, tudíž se jeho neštěstí stává pohonem vedoucím ke katastrofě. Zmíněné mravní, rozumové a náboženské polovzdělanosti můžeme uchopit jako nástroje, které místo aby onen popud vyvrátily, ženou jej naopak vpřed ku svému cíli.<sup>25</sup>

Vedle výčtu jednotlivých příčin, jak je najdeme v *Sebevraždě*, pak Masaryk používá krásnou literaturu, která mu byla dokladem jeho tezí. Analyzoval díla západní Evropy, ale především Ruska, kdy vylíčil na základě ruské literatury podstatu ruské revoluce a ruské otázky vůbec. Ve výsledku pak vytvořil obsáhlou studii *Rusko a Evropa*, která obsahuje popis ruské filozofie dějin a náboženství, vztahující se k předchůdcům a následovníkům Dostojevského a samozřejmě k němu samotnému.<sup>26</sup> V následující kapitole se zaměřím právě na zmíněnou studii, zejména pak na rozpolcenost Ruska a jak tuto rozpolcenost vnímá a ve svých dílech odráží sám Dostojevskij.

---

<sup>25</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 69-70.

<sup>26</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl I. Praha, 1995, s. 9-10.

## 4. Rusko a Evropa

### 4. 1. Ruský dualismus

Tomáš Garrigue Masaryk byl zaníceným badatelem ruských dějin a kultury. Rusko ho natolik inspirovalo, že ať už se ohlédneme na jeho práce týkající se náboženství, sociologie nebo filozofie, nenajdeme v těchto dílech pasáž, kde by se v souvislosti s uvedenými tematickými okruhy nezmínil o Rusku. V svém díle *Rusko a Evropa*, které začíná od roku 1915 postupně vydávat, Masaryk zúročil své dlouholeté studium Ruska v analýze ruského duchovního světa, filozofie dějin a náboženství. Tato země je pro Masaryka jak zdroj fascinace, tak i velký tajem, zemí protikladů. „Přehlízíme-li vývoj od Petra, vidíme, že Rusko je rozdvojeno ve dvě poloviny, v Rusko staré s kulturou předpetrovskou a nové, evropské... Na rozdíl od hlavních měst, zejména Petrohradu, je venkov, je vesnice ruská. Panský dům si zařídil aristokratický statkář po evropsku; právě tak jsou stále se množící továrny na venkově evropské oázy... Znáám hodný kus civilizovaného světa, ale musím doznat, že Rusko mi bylo a je nejzajímavější zemí; návštěva v Rusku mě mnohem více překvapila, ačkoliv jsem Slovan, než návštěva v kterékoli jiné zemi.“<sup>27</sup>

Kromě rozporu mezi „před“ a „po“ patriarchálním Ruskem, nalezneme další protiklady tohoto národa, jež spočívají v jeho dějinách a zpětně se tak odráží na jeho mentalitě. Pokud se vrátíme o téměř celé tisíciletí nazpět, konkrétně do roku 1054, nacházíme se v době církevního schizmatu, rozdělení křesťanské církve na západní a východní. Zároveň zde ale doposud hraje roli pohanství (připomeňme vpád vikingských Varjagů) a nastolené křesťanství. Dalším výrazným činitelem oné rozpornosti je rozklad jednotné Kyjevské Rusi na samostatná knížectví ve 12. století, což narušilo do té doby nepřetržitý politický a kulturní vývoj. Již tak negativně ovlivněná a rozpolcená národní identita, stává se ještě hůře identifikovatelnou po invazi Mongolů do Evropy, jež nastala o století později. V důsledku onoho vpádu byla ruská knížectví pod nadvládou nájezdníků až do druhé poloviny patnáctého století. Právě na základě těchto událostí došlo k přerušení dosavadního styku s Evropou. Přesto, že nedošlo k úplné separaci Ruska od západu, vznikají v jejím důsledku dvě protichůdné koncepce, kdy se na jedné straně snažil ruský národ dohnat ve svém vývoji zbytek západního světa, ale zároveň klade velký důraz

---

<sup>27</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III. 1. vyd. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, s. 16.

na vlastní výjimečnost a celkovou nacionalitu. Nikolaj Berd'ajev však v eseji *Duše Ruska* hovoří nejen o přehnaném vlastenectví této země, ale i o jevu opačném, kdy „Rus se někdy stydí za to, že je Rusem“, právě kvůli výše zmíněným historickým událostem.<sup>28</sup>

Popisované duality si všímá i sám Fjodor Michajlovič Dostojevskij: „Rusové začali svou civilizaci za Petra Velikého s rozvratem... odtud pramení všechna latentní duchovní a kulturní krise novodobého Ruska, zejména bída ruské inteligence.“<sup>29</sup> Tato podvojnost v ruské kultuře zákonitě ovlivnila i ruskou literaturu. Kulturní vytrženost Ruska z tradic Východu a Západu způsobuje sice duchovní nestálost, avšak zároveň vede ke dvěma možnostem pokračování v literatuře. Jedna z nich se projevuje negací ruských dějin a tradic a inspiruje se západní literaturou, např. Alfredem de Mussetem nebo Georgem Gordonem Byronem. Druhou možností je naopak cesta ruského mesianismu a z ní vycházejícího slavjanofilství. Přes tyto odlišné způsoby orientace tvorby, však nacházíme v ruské literatuře společný princip. Jedná se o princip etického přesahu, transcendenci. Projevuje se tíhnutím k utopickým myšlenkám či hodnotám, ve smyslu narušování hodnot tradiční patriarchální pravoslavné společnosti. Ruská literatura, psaná ať už ze strany západníků či slavjanofilů, přesahuje funkci estetickou a využívá literatury k vyjádření názorů týkajících se etiky. Takovýto princip pak často v jednotlivých dílech, dramatických či prozaických, vede k motivům šílenství, vraždy a sebevraždy.

Jde tedy spíše o pocit, než vědomí, týkající se výjimečnosti ruského národa. Ten však jedna strana chápe jako hanbu, zaostalost, nedostatek apod. Druhá strana se naopak k tomuto rysu mučednický, avšak hrdě hlásí, s apelem na svoji vyvolenost, která bude jednoho dne náležitě vyzdvihnuta a spasí ruskou zem. Tato reflexe nad vykořeněností vlastního národa přichází v 19. století. Nejvíce vlivným byl především první z osmi *Filozofických listů* od křesťanského filozofa Petra Jakevloviče Čaadajeva, který byl také jako jediný publikován. Sám se zde vyjadřuje o zaostalosti Ruska, přijímá jeho roli ve světovém měřítku a zároveň vybízí lid k hrdosti a využití potenciálů, jimiž oplývá. Doufal tak, že dojde k duchovní obrodě ruské společnosti. Díky ní pak jednoho dne Rusko zaujme v Evropě nejvyšší postavení<sup>30</sup>. Čaadajev zásadně ovlivnil ruské myšlení 19. století. Rozdvojenost na již zmíněné západníky a slavjanofily je právě reakcí na samotného Čaadajeva. Zatímco společnost slavjanofilská vyzdvihovala pravoslavnou církev a s ní

---

<sup>28</sup> Srov.: POSPÍŠIL, Ivo, ed. *Fenomén šílenství v ruské literatuře 19. a 20. století*. Brno, 1995, s. 12-19.

<sup>29</sup> HROMÁDKA, J. L.. *Dostojevskij a Masaryk*. Praha, 1931, 63 s. 8-9.

<sup>30</sup> Srov.: BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Ruská idea: základní otázky ruského myšlení 19. a počátku 20. století*. Praha, 2003, s. 38-39.

hluboký duchovní život, společnost západnická se klonila k myšlenkám osvícenství, do popředí kladla rozum, pragmatický přístup k životu a odvrácení se od víry.

#### **4. 2. F. M. Dostojevskij a jeho role ve studii *Rusko a Evropa***

V předmluvě k dílu *Rusko a Evropa* se autor mimo jiné vyjadřuje, že cílem spisu je postihnout Rusko a jeho nitro na základě jeho literatury. K tomu mu velmi posloužila Dostojevského analýza o Rusku. Spisovatelova reflexe vlastního rozpolceného národa, jím popsaná duchovní krize, jsou klíčovým tématem jeho děl. Symbolizuje ruský extrémismus a stává se pro Masaryka zrcadlem tamějšího národního ducha a jeho mentality. Samotným Dostojevským se pak Masaryk zabývá ve třetím svazku *Ruska a Evropy*. První svazek totiž pojednává o předchůdcích a následovcích ruského spisovatele z hlediska filozofie dějin a náboženství. Ve svazku druhém se pak autor zaměřil na problematiku revoluce v souvislosti s demokracií. Právě ve svazku třetím rozebírá již Dostojevského, jehož označuje za filozofa dějin ruského problému. Masaryk zde rozebírá především spisovatelův boj o Boha, což zahrnuje výklad o Dostojevského pojetí nihilismu a jeho překonání koncepcí všečlověka<sup>31</sup>. Zároveň třetí díl zahrnuje výklad souvislostí mezi zmíněným spisovatelem a ruskou literaturou. Stěžejní se pro tuto práci stává samozřejmě díl poslední. Nejprve se ale budu na následujících stranách věnovat samotnému Dostojevskému a jeho pohledu otázku sebevraždy, teprve poté se vrátím k Masarykovi a jeho reflexím na spisovatelovo pojetí onoho tématu.

---

<sup>31</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 27-29.

## 5. F. M. Dostojevskij a jeho pohled na svět a duši člověka

Dostojevského celoživotní otázkou je člověk a jeho osud. Jeho díla se vyznačují výrazným antropocentrismem. Člověka, jenž je pro něj středobodem vesmíru, chápe jako mikrokosmos, ze kterého vše vychází a také se k němu navrácí. Ne však po stránce racionální, nýbrž duchovní. Právě z lidské duše a jejího zkoumání vychází Dostojevského filozofie. Nikolaj Alexandrovič Berďajev ve své knize *Dostojevského pojetí světa* reflektuje Dostojevského filozofii na základě jeho prózy a zároveň důkladně analyzuje jednotlivé ideje vztahující se k otázce člověka, jeho postavení a osudu ve světě. Těmi nejstěžejšími jsou svoboda, zlo a láska. Je tomu tak, jelikož je dle Berďajeva zapotřebí si uvědomit, že Dostojevskij je hlavně a především myslitelem křesťanským, tudíž zmíněné ideje uvádí do dialektického vztahu mezi člověkem a Bohem. V první řadě je tedy třeba si uvědomit, že Boha jedinec nachází skrze svoji duši, ne skrze nastolený teologický či snad dokonce teokratický řád. Ve svých dílech pak Dostojevskij postihuje člověka v okamžiku hluboké duchovní krize vycházející právě z náboženské krize ruské společnosti, jež se ve výsledku klonila buď k apokalyptismu, což znázorňovala skupina slavjanofilů, nebo k nihilismu, kam přiřazujeme západníky.<sup>32</sup>

### 5. 1. Charakteristika bohočlověka a člověkoboha na základě Dostojevského literatury

*„Člověk bude bůh a přemění se fyzicky. I svět se přemění, i věci se přemění, i myšlenky, i všechny pocity.“<sup>33</sup>*

Přesto, že duchovní krize člověka vychází z náboženského rozkolu, není pro Dostojevského ústřední otázkou podstata Boha, nýbrž lidský duch. Více než teologické hledisko jej zajímá hledisko antropologické. Do středu svého bádání, stejně jako do středu vesmíru staví jedince. Zároveň se ale k dané problematice staví z čistě křesťanského hlediska. „Vskutku, otázka po Bohu je lidskou otázkou. Ale otázka po člověku je božskou otázkou a Boží tajemství se dost možná odkrývá lépe prostřednictvím tajemství člověka

---

<sup>32</sup> Srov. BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha, 2000, s. 25-27.

<sup>33</sup> Tamtéž, s. 129.

než přirozeným obrácením k Bohu vně člověka.<sup>34</sup> Nutno upozornit, že myšlenka Dostojevského postoje k duchovní krizi člověka z křesťanského hlediska je Berd'ajevovou interpretací. Masarykova interpretace Dostojevského duchovní krize není odvozena pouze ze spisovatelova vztahu ke křesťanství, nýbrž i jeho vztahu k celému národu z hlediska politických, historických a společenských podmínek. Jak Masaryk, tak Berd'ajev se ale ve svých výkladech Dostojevského díla shodují s jeho antropocentrismem, a to i přes podstatnou roli náboženství pro člověka. Bůh se totiž dle Dostojevského zjevuje v osudu samotného člověka a nachází se v hlubině lidské duše. Bez Boha by nebylo člověka. Takto lze ve zkratce sdělit podstatu bohočlověka. Díky křesťanství je zachována idea člověka. Pokud se jedinec křesťanství zříká, zříká se Boha v sobě a zavrhuje jej. S tímto přístupem ale zavrhuje i sebe, svoji podstatu. Stává se člověkobohem, opojeným vlastní velikostí a nezávislostí, jež ho zdánlivě osvobozují. Co se samotné svobody týče, ta je člověku největším darem a paradoxně i největším utrpením. Způsob jeho překonání následně kauzálně ovlivňuje osud samotného člověka.

### **5. 1. 2. Úloha svobody v bohočlověctví a v člověkobožství**

Svoboda je pro Dostojevského hlavní zkouškou lidského bytí. Její vliv na osud člověka tvoří ústřední motiv v autorově próze. Zkoumá, jak jedinec se svojí svobodou nakládá a následně se s ní vypořádává. Samotná idea svobody má pak pro Dostojevského zcela svébytnou přirozenost. Je v člověku uložena v celé své neomezenosti, z čehož ale vyplývá odpovědnost, se kterou však již každý není schopen se vyrovnat. Svobodný člověk se totiž může rozhodovat na základě dobra i zla, dokonce i proti sobě samotnému. V tomto ohledu přiznává Dostojevskij člověku iracionální podstatu. Jediné, co je dle něj pro člověka nutné je samostatné chtění, které může kolikrát být i proti vlastnímu prospěchu. Nemůžeme totiž svobodu násilně ztotožňovat s ideou dobra, pravdy či s dokonalostí, jelikož by se pak popírala její samotná podstata.<sup>35</sup> Břímě, které v sobě svoboda pro člověka nese, tkví, jak již bylo zmíněno, ve své neomezenosti.

Nejvýznamnější částí zabývající se problematikou svobody jedince je kapitola *Legenda o velkém inkvizitorovi v Bratrech Karamazovových*. Z této legendy Ivana Karamazova se čtenář dozvídá základní Dostojevského myšlenku týkající se svobody, a tou je její tíha, kterou není běžný smrtelník schopen unést. Jedná se o tíhu zužující lidské svědomí v otázce poznání dobra a zla. Na cestě tohoto poznání se pak člověk setkává s

---

<sup>34</sup> BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha, 2000, s. 18.

<sup>35</sup> Srov. BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha, 2000, s. 44-45.

utrpením, které souvisí s vytvářením vlastních soudů, za něž by měl nést odpovědnost, ať už se ve výsledku obrátí proti němu samému. Nejistota vycházející z vlastní svobody je pak trýznivá pro svého nositele. Je důležité mít na paměti, že se jedná o svobodu čistě křesťanskou, jelikož byla lidské bytosti uložena Bohem. Přesto se jí ale člověk zříká a dává přednost nastolenému řádu plného jistot, v nichž pak většina rozhodne hledat své štěstí.<sup>36</sup> Vystupující inkvizitor si je lidského utrpení z neomezené svobody vědom. Obviňuje Krista za jeho „dar“ uložený člověku. Zříká se křesťanské svobody a společně s ní i povolání k vyššímu, božímu principu – nesmrtnosti. Ve výsledku se zříká i samotného Boha a svoji víru zakládá pouze na člověku. V *Legendě* může čtenář zpozorovat inkvizitorův boj proti Bohu, zavržení boholidství a naopak vyzdvižení člověkobožství. Pouze člověk má být strůjcem řádu, ve kterém si nastolí pravidla, jež mají zaručovat přesné vymezení dobra a zla. Pokud se ale jedinec ve svém životě neodkazuje k vyššímu principu božství a vztahuje se ke své smrtelnosti, stává se pak sám sobě otrokem.

Hlavním kamenem úrazu člověkobožství je snaha vyrovnat se Bohu, ve smyslu Jeho všemocnosti. Člověkobůh činí sám sebe nadřazeným nad zbytkem společnosti.<sup>37</sup> Jedinec-ateista zavrhuje Bohem stvořený, přirozený řád a snaží se stát strůjcem svého vlastního morálního řádu. Zavržením vyššího principu nesmrtnosti se ale člověk ocitá ve světě, v němž nenachází žádný smysluplný důvod k žití. Není pro co žít, a proto jedinec život i odmítá. Jeho postoj k životu je skeptický, pesimistický, přičemž se snaží anarchisticky, stále v opozici k Bohu, zbourat veškeré zavedené hodnoty i hranice. Člověk se stává zločincem proti lidskosti. Uchvacuje pro sebe nejen lidský život ale i poslední soud boží. Stává se jediným držitelem nadlidské ideje. Pod slepým osvobozením se od vnějšího řádu, ubírá se jeho svoboda ke zlu. Ve výsledku jedinec pak zlo vykonává už jenom z principu, jelikož mu v tom nic a nikdo nemohou bránit. Pocit vlastní výjimečnosti a nadřazenosti je ale stírán svědomím jedince nad vykonanými činy.

Hrdina *Zločinu a trestu* Raskolnikov si potřeboval dokázat svojí nadřazenost činem, jímž by převyšoval ostatní a na který má ze své pozice morální právo. Vražda se mu zdála ideální. Dokonce jako ušlechtilý čin ve jménu společnosti, jelikož by odstranil ze světa pro společnost zbytečného, ne-li dokonce společnost obtěžujícího jedince. Po svém činu ale na hlavního hrdinu dopadá tíha svědomí, uvědomění si své vlastní

---

<sup>36</sup> BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha, 2000, s. 127.

<sup>37</sup> KAUTMAN, František. *F. M. Dostojevskij - věčný problém člověka*. Praha, 1992, s. 52-53.

zranitelnosti a smrtelnosti, stejné, jakou měla jeho oběť, a tím pádem i své malosti a průměrnosti. Oproti tomu Kirillov z Dostojevského románu *Běsi* se snaží společnosti dokázat svoji nadřazenost skrze sebevraždu, jakožto nejvyššího a nejušlechtlejšího lidského činu z důvodu opovržení nad smrtelností. Strach ze smrti totiž vnímá jako neustále omezující element. Činí člověka nesvobodným a zabraňuje mu projevit svoji vůli. Kirillov chce svojí sebevraždou onen strach překonat a dosáhnout tak absolutní svobody. V člověkobožství se považuje za spasitele člověka obyčejného, prostého tím, že obětuje svůj život ve jménu neomezené svobody. Díky onomu aktu se stává absolutním pánem vlastní vůle, zcela oprostěné od jakékoli odpovědnosti vůči Bohu. „Komu bude zcela jedno žít či nežít, ten bude novým člověkem. Kdo přemůže bolest a strach, stane se sám bohem.“<sup>38</sup> Dostojevskij tedy postihuje své románové postavy člověkobohy sklony k duševnímu šílenství. K němu pak dochází ve chvíli, kdy vystupující postava není schopna unést tíhu zla, která přichází společně s neomezenou svobodou. Ivan Karamazov je po otcovraždě taktéž postihnut „nemocí svědomí“.<sup>39</sup> Přestože sám otcovraždu nespáchal, zastával díky svému despektu k Bohu motto „*vše je dovoleno*“. Teoreticky tedy se zločinem ve své mysli již dříve souhlasil. Člověkobožství Dostojevskij vykresluje jako sebezničující nihilismus, který se projevuje pomatením mysli počínaje a vraždou či sebevraždou konče.

Ateismus a z něj vycházející nihilismus je charakteristický pro ruské literární postavy. Je tomu tak kvůli již zmíněné rozvrácenosti duše celého ruského národa. Dostojevskij si je její antinomické polarity velice dobře vědom.<sup>40</sup> Reflektuje ji ve svých dílech a snaží se jí „vyléčit“ skrze boholidství. Jakmile je člověk pokoušen zlem ze strany svobody, cesta k jeho odstranění vede skrze hlubinu lidské duše.

Berdajev popisuje cestu svobody jako cestu do duchovního světa člověka, ve kterém se mu zjevuje buď Bůh, nebo ďábel. Člověk nebojuje s žádným objektivním řádem věcí, nýbrž záleží zcela na jedinci a jeho vypořádání se s utrpením. Pokud ve svém nitru nalézá Krista, který je synonymem Pravdy, nalézá i svobodu. Pokud jedinec přijme Pravdu, dochází k jeho konečnému osvobození. Pokud ale dává přednost vlastní svévoli, přechází svoboda v otroctví, jež hubí člověka. Pouze bohočlověk je neomezeně svobodným. Dostojevského křesťanství není autoritářský transcendentním typem

---

<sup>38</sup> BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha, 2000, s. 129.

<sup>39</sup> KAUTMAN, František. *F. M. Dostojevskij - věčný problém člověka*. Praha, 1992, s. 139.

<sup>40</sup> BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha, 2000, s. 19.

náboženství, jehož se člověku dostává „shora“. Křesťanství je pro něj náboženstvím nejsvobodnějším a v každém jedinci se uskutečňuje individuálně. Jestli se pod vlivem zla člověk rozhodne pro či proti své přirozenosti, nezávisí na jeho rozumu, nýbrž na jeho iracionálně založené duši.

## 6. Dostojevského formule dle T. G. Masaryka

Ve svém třetím díle *Rusko a Evropa* se Masaryk zaměřuje pouze na Dostojevského a jeho reflexi ruské společnosti skrze tehdejší politicko-náboženské rozpoložení. Řeč je o zmíněném ideologickém rozvratu, kdy na jedné straně stojí návrat k pravoslaví, jež spasí ruský národ a na straně druhé nihilismus vycházející z evropeizace Ruska. Zatímco v předchozích dvou dílech *Ruska a Evropy* se Masaryk zaměřuje na filozofii dějin Ruska, v posledním díle vytváří formuli Dostojevského filozofie a jeho pohledu na dějiny a tehdejší společenské dění.

Masaryk rozlišuje dvě základní teze oné formule. První teze se zaměřuje na problematiku ateismu a materialismu, která je v Dostojevského dílech příčinou ruského nihilismu. Tvoří jádro socialistické společnosti a je tak negací pravoslaví. Ve výsledku je pak negací nejen státní církve, ale i samotného Ruska, tj. ruského lidu.<sup>41</sup> Stěžejním tématem této teze je křesťanský bohočlověk kontra antikřesťanský člověkobůh. Druhou tezí je vztah Ruska k Evropě, respektive evropeizace Ruska, která tvoří základ směru západníků. Tato evropeizace se ovšem projevuje jako polovzdělání ruského člověka a vychází z jeho duchovního rozdvojení. Výsledný nihilistický ateismus pak dle Masaryka vede logicky k vraždě a sebevraždě.<sup>42</sup>

Můžeme si povšimnout, že Masaryk používá svého termínu „polovzdělanosti“, kterého užívá v *Sebevraždě*, v souvislosti s interpretací Dostojevského filozofie. Především pak nihilismus, který chápe jako anarchistický ateismus, jež reflektuje hlavně v *Bratrech Karamazovových*, ve kterých český myslitel spatřuje Dostojevského největší filozofické dílo. Celkové rozlišení Masarykovi polovzdělanosti lze aplikovat na jednotlivé postavy tohoto románu. Dostojevskij je postihuje v době duchovní krize, která je pak podle Masaryka projevem polovzdělanosti člověka. Existenciální otázky trápící bratry vystupující v románu odráží jejich duchovní rozpoložení. U Dmitrije je tomu tak na základě polovzdělanosti mravní, zatímco na příklad u Ivana na základě polovzdělanosti rozumové. Masaryk si byl Dostojevského obsáhlé a podrobné „studie“ ruské duše vědom a právě díky tomu si onoho díla nejvýše cenil.

---

<sup>41</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 24.

<sup>42</sup> Tamtéž.

## 6. 1. Ruský nihilismus ekvivalentem polovzdělání

Problematika teismu – ateismu prostupuje celou Dostojevského tvorbou. Ovšem v *Bratrech Karamazovových* je tato problematika stěžejní myšlenkou díla, kterou se chtěl autor v první řadě zaobírat.<sup>43</sup>

Dostojevského teismus Masaryk chápe jako teismus optimistický. *Bratři Karamazovovi*, ale také např. román *Idiot*, představuje jako moderní theodiceu. Teologický svět je světem harmonickým. Ateismus pak vzniká na základě subjektivních názorů a přesvědčení v opak, že svět je uspořádán disharmonicky. Pojem „moderní theodieceje“ uvádí Masaryk z toho důvodu, jelikož analyzuje ateismus psychologicky a sociologicky.<sup>44</sup> O Dostojevského theodiceji hovoří i Berďajev ve svém *Dostojevského pojetí světa*. Zároveň zde ale jeho dílo chápe jako i antropodiceu. Dostojevskij neospravedlňuje pouze Boha, ale vzhledem ke své lásce k jednotlivci, lidské duši, i člověka samotného.<sup>45</sup>

Na přímý střet mezi teismem a ateismem poukazuje Masaryk v *Bratrech Karamazovových*, konkrétně na 4. kapitolu 2. dílu, kdy spolu v hostinci hovoří Ivan s Aljošou. Postava Ivana se zde snaží svému bratrovi zpochybnit harmonii křesťanského světa na příkladu generála, který nechá psí smečkou rozsápat chlapce před očima své matky. Učinil tak jako trestu po tom, co chlapec uhodil kamenem jeho oblíbeného psa. Ivan vybízí Aljošovo učení lásky a odpuštění proti hříšnému činu generála. Jediný přístup pro uspokojení mravního citu zadostiučinění shledává v zabití, konkrétně zastřelení dotyčného generála.<sup>46</sup> Zatímco Aljoša přes všechny dějící se nepravdy uznává harmonický svět v jeho celku, Ivan naopak poukazuje na jeho disharmonii na základě konkrétních situací, které ho utvrzují v jeho názoru, že ve smrtelném světě plném disharmonií nemá láska k bližnímu žádný smysl.

Masaryk zdůrazňuje, že v tomto příběhu týkajícího se generála s chlapcem charakterizuje čas a místo příběhu ruský sociální nevolnický řád. Dějinná souvislost je

---

<sup>43</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 25.

<sup>44</sup> Tamtéž, s. 26.

<sup>45</sup> BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha, 2000, s. 16

<sup>46</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 27.

pro něj nedílnou součástí, která určuje ruský nihilistický ateismus. Dle Masaryka totiž nevzniká z poznání disharmonie světa na základě jeho celku, nýbrž na pozadí samotného Ruska. Jedná se tedy o ateismus etický a sociální, nikoli metafyzický. Ruský ateista – zde příklad Ivana – zdůrazňuje etickou stránku náboženství.<sup>47</sup> A stejně jako Ivan neuznává Boha a z jeho učení vycházející etické a sociální principy, neuznává jej ani člověkobůh, který se rozhodl svůj nesouhlas vyjádřit jeho odstraněním. Tímto odstraněním Boha a nesmrtelnosti ze světového řádu, zůstává sice nadále disharmonicky uspořádaný svět, ovšem bez žádných etických příkazů, bez žádné mravnosti. Dle Ivanových slov je tedy vše dovoleno. V důsledku tento závěr „omlouvá“ např. generálův ohavný čin, vzápětí ale i jeho trest, kterým je rovněž zabití, tedy zločin proti lidskosti. Ivanova negace Boha vede dle Masaryka k vraždě nebo sebevraždě.<sup>48</sup> Nihilistický skepticismus a pesimismus znemožňují člověku věřit v mravní ideály ve smrtelném světě a vzhledem k tomu, že ve svět posmrtný nevěří již vůbec, prohlubuje se pak v člověku nihilismus natolik, že zcela ztrácí víru a smysl v život člověka na zemi. Nejvyšším stupněm pohrdání Bohem je pak sebevražda ve jménu člověkobožství. Jedná se o jediný akt, ve kterém může člověk dokázat a projevit neomezenost své svobody a síly. Na rozdíl od vraždy, kterou Masaryk pojímá jako nejnižší stupeň projevu vlastní vůle, je podle něj sebevražda projevem stupně nejvyššího.<sup>49</sup>

Ruský nihilismus vychází v první řadě z negace ruské víry. Negace se ale samozřejmě týká celých ruských dějin, kultury a samotného národa. Pro ruského nihilistu to ovšem znamená znehodnocení sebe samého, jelikož i on je nepopíratelnou součástí ruského života. Jelikož Dostojevskij shledává hlavní smysl života člověka v náboženství, je pro něj negace víry negací největší a nejradikálnější, jakou může člověk-nihilista učinit. Po odmítnutí Ruska nachází nihilista svůj vzor v Evropě. Katolické náboženství jako ateista odmítá však stejně jako náboženství pravoslavné. Evropeizace ruské společnosti tedy již předpokládá ateismus a zasahuje Rusko po stránce politické a sociální. V konečném důsledku to pro Rusko znamená revoluci a následný nastolený socialismus. Převzatí evropské kultury a vzdělanosti není ucelené kvůli absenci katolicismu. Z toho důvodu hovoří Masaryk o ruském nihilistovi jako o polovzdělanci. Sám Dostojevskij se o těchto polovzdělancích vyjadřuje jako o „nejhorší metle 19. věku,“ přičemž Masaryk

---

<sup>47</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních prouděch v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 28.

<sup>48</sup> Tamtéž.

<sup>49</sup> Tamtéž, s. 29.

k ruské polovičitosti dodává: zpola Rus, zpola Evropan, zpola věřící, zpola filozof, zpola světec, zpola běs...“.<sup>50</sup>

Dostojevskij klade u jedince důraz na úzký vztah mezi mravní anarchií a ateismem. Masaryk ale v návaznosti čtenáři osvětluje, že ateismus nevzniká z anarchie. Naopak z nedostatku mravního vzdělání vyvíjí se u jedince polovzdělání náboženské, které ve svém důsledku vede až k finálnímu ateismu. V *Bratřech Karamazových* nalezneme mravní polovzdělání v postavě Dmitrije Karamazova, ruského (polo)nihilistu pak v Ivanu Karamazovi. Pouze v Aljošovi čtenář nachází člověka v plném mravním, rozumovém a náboženském vzdělání, tudíž ve zcela harmonickém. Je Dostojevskému prototypem bohočlověka, který skrze všechna neštěstí a nespravedlivosti nezříká se svého Boha, ani svého národa. Stejně jako svět, jak jej přijímá, je i jeho duše harmonického stavu. Je tomu tak ovšem pouze do chvíle, než sám Aljoša zpochybní svoji víru, po úmrtí starce Zosimy. Dochází k náboženské krizi a ořesu víry, která se již neobnoví do svého předchozího stavu. Aljoša po smrti Zosimy odchází z kláštera. V souvislosti s touto krizí víry Masaryk Dostojevskému vytýká, že přes jeho vyzdvihávání bohočlověka není ruský spisovatel sám schopen ve svém díle prototyp bohodivství zobrazit.<sup>51</sup>

## 6. 2. Zpochybnění formule jako logického důsledku

Podle Dostojevského je sebevražda logickým důsledkem nihilistického ateismu. Masaryk ale upozorňuje na fakt, že je třeba rozlišovat mezi důsledkem logickým a psychologickou motivací v každém jednotlivém případě.<sup>52</sup> Skrze akty vraždy a sebevraždy jako důsledku nihilistického ateismu se Dostojevskij snaží postihnout ruský společenský život z hlediska filozofie dějin. Takto lze stručně vystihnout charakter Dostojevského formule, kterou jsem se snažila podrobněji rozebrat na předchozích stránkách. Masaryk však tuto formuli zpochybňuje. Přestože oceňuje Dostojevského pro jeho psychologickou propracovanost postav, vyčítá mu zároveň jeho fixaci vraždy a sebevraždy na společensko-historickou podmíněnost. Zaměřuje se tedy pouze na logické důsledky ateismu, nikoli však na důsledky psychologické, které vedou z motivů

---

<sup>50</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 30.

<sup>51</sup> Tamtéž, s. 35

<sup>52</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 95.

samotného jedince. Masaryk se tedy táže, jaká je vlastně idea vraždy a sebevraždy a snaží se ji podrobně vyložit. Co se sebevraždy týče, Masaryk tvrdí, že její hlavní myšlenka se projevuje psychologicky a historicky. Nesouhlasí tedy s Dostojevským, podle kterého se projevuje logicky v sociální plnosti jednotlivých charakterů a jejich životních poměrů.<sup>53</sup> „Dostojevskij se snaží zobrazit boj víry s nevírou v jeho davovosti, ukazuje, jak se třístí velké myšlenky v životě lidském, v lidech, in concerto v nejrozmanitějších situacích, které jsou v jednotlivém případě a jednotlivém momentu logicky nedohledné.“<sup>54</sup> Masaryk připomíná, že autor ve svých dílech nezobrazuje logický sylogismus mezi poměry a nihilistou, nýbrž vždy zobrazuje jednající lidi. Na konkrétní osoby, popud a způsob jejich jednání je třeba brát zřetel. Přestože spisovatel ve svých dílech podrobně analyzuje duševní stavy svých hrdinů, v jejich činech se odráží hlavní, fixní myšlenka autorova, nikoli hrdinů samotných. Činy se pak rozcházejí ve výsledku s autorovými idejemi, jelikož nevycházejí z duševního rozpoložení postavy, nýbrž z vnějších faktorů, na kterých Dostojevskij stavil svoji filozofii.

Velice důležitým shledává Masaryk fakt, že se Dostojevskij ve svém díle věnuje hlavně a především vraždě a podrobně ji skrze své postavy analyzuje. Žádný samostatný román není tedy sebevraždě Dostojevským věnován. Pouze v novele *Něžná* je vyvrcholení jednání hlavní hrdinky zakončeno její sebevraždou. Pro Masaryka je tato novela argumentem proti logické sebevraždě plynoucí z ateismu. Hrdinka je totiž po celou dobu hluboce věřící a to dokonce v ruské, pravoslavné náboženství. Stěžejní problematiku děje spatřuje Masaryk v lásce nenaplněném manželství, kterému mladá dívka svolila, aby se vyhnula sňatku s kupcem. Tento sňatek z rozumu ji však paradoxně rozumu zbavuje. Nejprve se chystá po nervovém záchvatu spáchat vraždu spícího manžela a později se pod tíhou svědomí a osobního neštěstí rozhodne k sebevraždě skokem z okna. I ve chvíli nervového zhroucení, které přivedlo ženu k onomu činu, si přikládá na prsa obrázek bohorodičky. Masaryk přisuzuje tomuto gestu veliký význam. Hrdinka byla do poslední chvíle tělem i duší odevzdána Bohu. Nemůžeme zde tedy uplatnit Dostojevského tezi sebevraždy plynoucí z logického ateismu. Nejedná se v žádném případě o sebevraždu filozofickou, jak je tomu např. u postavy Kirillova v *Běsech*. Masaryk nesouhlasí ani s příčinnou hospodářskou, které přikládá Dostojevskij v rámci sociálního měřítka nemalý význam. Přestože to byla finanční nouze, kvůli které se dívka

---

<sup>53</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 95.

<sup>54</sup> Tamtéž, s. 96.

prováděla za obchodníka, aby se vyhnula svazku s kupcem, hlavním hybatelem a příčinnou vedoucí k sebevraždě je podle Masaryka duševní rozpoložení dívky. Duševně nemocná dívka se pod tíhou svědomí z málem vykonané vraždy manžela zcela hroutí, propadá šílenství a vrhá se z okna vstříc smrti. Masaryk upozorňuje, že je třeba s každým jednáním přihlížet na motivy člověka, které pak lze z etického hlediska posuzovat. Vždy tedy záleží na konkrétním jednotlivci. Logická ateistická sebevražda je sebevraždou promyšlenou. Sebevražda Kirillova sloužila k demonstraci významu a přesahu člověkobožství pro člověka a společnost. Přisuzovat sebevraždu v souvislosti s ateismem sociálně-historickým je podle Masaryka irelevantní. „Ale jak je tomu s ateismem? Tato základní teze Dostojevského neobstojí proto, poněvadž pojem ateismu zůstává neurčitý, přímo negativní, neurčíme-li současně také obsah pozitivní, zvláště etický. Jsou ateisté a ateisté! A jsou teisté a teisté!“<sup>55</sup>

---

<sup>55</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 104.

## 7. Překonání Dostojevského

### 7. 1. Odmítnutí historického materialismu

Dostojevského kauzální spojitost ateismu a sebevraždy, jakožto sebevraždy logické Masaryk neuznává. Přestože mu sebevražda jako důsledek společensko-historických podmínek nestačí, uznává Masaryk jejich význam a vliv, které mají na jedince. Ve své charakteristice krize moderního člověka totiž také vychází z ideového rozkolu společnosti, tedy rozpadu jednotného myšlení. Sám Masaryk ve svém díle *Moderní člověk a náboženství* reflektuje sebevraždu, jak ji analyzoval v habilitační práci, jako sociální moderní nemoc, nemoc postihující moderní civilizaci.<sup>56</sup> Pojmem „moderní“ má na mysli devatenácté století, kdy se dle statistik počet sebevražd natolik zvýšil, že autor sám již nehovoří o sebevraždách, nýbrž o sebevražednosti jako smutném fenoménu doby.<sup>57</sup> Jelikož se nejvíce projevuje právě v devatenáctém století, neuznává Masaryk její vysvětlení na základě darwinistické teorie, kdy v boji o život slabší jedinec podléhá strastem, ani historickým materialismem, kdy jedince dožene k sebevraždě jeho bída a na který klade často Dostojevskij zřetel.

Historický materialismus ale Masaryk jakožto příčinu vyvrací, a to opět pomocí statistik. Zároveň poměřuje jednotlivé případy, kdy bída jednoho člověka k sebevraždě dožene a jiného nikoliv. Již v *Sebevraždě* autor přiznává hospodářským poměrům určitý vliv na jedince. Rozhodujícím měřítkem vedoucí k sebevraždě díky hospodářským poměrům není ale bída. Je tomu nutkání ukojení svých materiálních potřeb. Nemožnost jejich uskutečnění může vést ke ztrátě chuti do života a jeho vlastního smyslu bytí. Jedinec se totiž stává nespokojeným, nešťastným a omrzelým. Potřeby ale, které zůstávají neukojeny, nejsou nevyhnutelně nutné. I zbohatlík může podlehnout sebevraždě z hospodářských důvodů, které se mohou zdát chudákovi malicherné. Autor tak poukazuje na relativnost míry životního standardu, a že kolikrát může působit na vznik sebevraždy nouze domnělá stejně intenzivně jako nouze skutečná.<sup>58</sup> Masaryk tedy vyvozuje závěr, že hospodářské poměry nemohou být poslední a rozhodující příčinou. Jsou pouze

---

<sup>56</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. Praha, 2013, s. 9. [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: [http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni\\_clovek\\_a\\_nabozenstvi.pdf](http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni_clovek_a_nabozenstvi.pdf)

<sup>57</sup> Tamtéž.

<sup>58</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 62-63.

soupříčinou, příležitostí k sebevražednému aktu. Vždy ale záleží na samotném jedinci, pokud této soupříčině podlehne či naopak.<sup>59</sup>

## 7. 2. Člověk jako hlavní determinant sebevraždy

Na základě studií dobových případů a statistik Masaryk o motivech sebevraždy hovoří v častých případech jako o motivech nicotných, zvláště v poměru s předchozími, „na život tvrdšími“<sup>60</sup> obdobími. Tímto tvrzením autor poukazuje na duševní rozpoložení člověka žijícího v dané době. Přesto, že si Masaryk cenil Dostojevského hlubokého nazření do nitra duše člověka a tomu odpovídající psychologizaci svých literárních postav, stává se ve výsledku duševní rozpoložení milníkem, ve kterém se tyto dva myslitelé rozcházejí. Dostojevskij promítá do svých postav společensko-historické podmínky zahrnující i ateismus. V těchto činitelích nachází Dostojevskij hlavní hybatele chování ruského člověka. Nechává smrtelně ovlivnit jedince zevnějšku působícími faktory. Masaryk ale považuje v první řadě za nejdůležitější pracovat s duševním rozpoložением jedince, které pak následně ovlivňuje jeho myšlení a chování. Životní strasti a jejich překonání závisí vždy na nitru člověka a tím, jak se s nimi vypořádá. Věří v člověka, v jeho rozumové a mravní síly, přičemž apeluje na jeho svědomí.<sup>61</sup> Samozřejmě, že nelze zcela opomenout působení podmínek, na které klade důraz Dostojevskij. Dle Masaryka ale nejsou bezpodmínečně nutné. Jedinou podmínkou je zde pouze psychický stav jedince, který se odvíjí na základě duševní vzdělanosti. Podle té se odvíjí lidský přístup k životu.

Duševní vzdělanost jakožto primární příčina může být zpochybněna, vezmeme-li v úvahu její vznik. Přeci jen podle samotného Masaryka vzniká krize moderního člověka a stejně tak společnosti právě na základě společensko-historických podmínek, zahrnující náboženský ideový rozkol. Masaryk s ruským spisovatelem souhlasí v otázce člověkobožství. Neharmonické duševní vzdělání, které začíná rozvolněním společenských mravů, vede k náboženské skepsi, náboženské polovzdělanosti a ateismu. Nihilismus vzniká z anarchistického odmítnutí všeobecně platných hodnot a uznávaných autorit, s čímž bezpochyby souvisí i negace teismu.

---

<sup>59</sup> Tamtéž, s. 12.

<sup>60</sup> Tamtéž, s. 10.

<sup>61</sup> HROMÁDKA, J. L.. *Dostojevskij a Masaryk*. Praha, 1931, s. 21.

Jak již bylo popsáno dříve, tímto postupem vzniká člověkobůh. Pro Masaryka však ateismus neznamená podmíněnost sebevraždy. Pokud je ale člověk sám o sobě jediný determinant sebevraždy, jak si máme vyložit funkci duševní vzdělanosti, kterou jedinec získává z podmínek vnějších? Abychom se dobrali odpovědi na tuto otázku, bude zapotřebí se nejprve věnovat psychóze, jakožto sebevražednému faktoru.

### **7. 2. 1. Psychóza jakožto příčina sebevraždy**

V klasifikaci *Sebevraždy* jsem záměrně nijak blíže nespécifikovala jednu z příčin, psychózu. Příčinu duševní vzdělanosti, respektive její nevyváženosti, jsem upřednostnila z důvodu, že je oběma myslitelům, společná. Masaryk však duševnímu onemocnění přikládá důležitou hodnotu z hlediska sebevražednosti. Hovoří až o jedné třetině případů, které jsou psychického původu. Rozeznání ale jedince psychicky nemocného od zdravého v počátcích nemoci je velice nesnadné. Pokud se ale projevuje navenek, bývá to již v jejím pokročilém stadiu.<sup>62</sup> Mezi základní projevy patří poruchy vůle, myšlení, sensitivity a hrubé motoriky. Nálada a citění je narušena, mysl je podrážděná či otupěná. Také vůle se projevuje v krajních polaritách její intenzity. Masaryk však upozorňuje, že všechny zmíněné symptomy se mohou vyskytovat bez participace na samotné psychóze. To, co činí člověka choromyslným, jsou nervové stavy, pocity, nálady, vášně a soudy, jež vznikají pro nemoc duševního ústrojí z vnitra a projevují se navenek. V jedinci duševně zdravém se ale všechny zmíněné stavy tvoří podmíněně působením vnějších jevů.<sup>63</sup>

Jakmile je jedinec postižen psychózou, což je zpočátku velice obtížné identifikovat, nastává dle Masaryka stav duševní sklíčenosti. Vykazuje se pocity sklíčenosti, úzkosti, smutku a afektovanými stavy. Tyto projevy autor zahrnuje pod první stadium nemoci a nazývá je hypochondrií. Druhé stadium pak melancholií. Ta se vyznačuje zejména přecitlivělostí a skličujícím pocitem bolesti, jež provází každé nervové vzrušení. Jedinci žádný stav, skutek ani soud nepřináší pocit uspokojení a klidu. Druhé stadium duševní nemoci navíc doprovází klamně představy a pomatenost smyslů, kam autor řadí i halucinace. Tyto projevy jsou ve stavu psychózy nejčastějšími příčinami sebevraždy, přičemž Masaryk upozorňuje, že mezi duševními nemocemi, kam vedle hypochondrie a melancholie řadí zuřivost, šílenství, pomatenost a blbost, se

---

<sup>62</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 101-102.

<sup>63</sup> Tamtéž, s. 102.

melancholické dopouštějí sebevražd nejčastěji. Zároveň rozlišuje mezi různými druhy melancholie, a to melancholii s otupělostí, melancholii s projevy ničivých pudů a melancholii s trvalým vzrušením vůle v přechodu k zuřivosti. K poslednímu případu melancholie však autor poznamenává, že stav zuřivosti vede častěji k vraždě než k sebevraždě. Pokud bychom tedy měli uchopit sebevraždu z psychologického hlediska, ta je podle Masaryka spáchána buďto ve stavu psychózy, nebo se psychóza dostavila teprve následkem úmyslu usmrtit se, či se jedná o kombinaci. V každém případě je ale vždy sebevražda spáchána ve zdravém nebo choromyslném stavu. Žádný mezistav neexistuje.<sup>64</sup>

Masaryk poukazuje na statistiku psychózy a její nárůst v devatenáctém století. Přirovnává tedy psychózu k moderní sebevraždě, co se jejího rozšíření týče. Stejně jako o sebevraždu se autor i o psychózu zajímá především po stránce psychologické a sociální. Nachází tedy souvislost mezi sebevražděmi a psychózou, a to v její „modernosti“.<sup>65</sup> Jak sebevražda, tak psychóza jsou dvěma různými projevy téhož společenského procesu. Masaryk upozorňuje na tehdejší společenskou výchovu a na její nebezpečný vliv na mysl člověka. „To, co nazýváme vzdělaností, osvíceností, vzděláním, pokrokem, přináší silně rozšířenou psychosu; jest to moderní snažení a zápolení, jež uvádí společnost v chorobné rozčilení. Vzdělaní lidé se nalézají v patologickém stavu všeobecné nervosity, jež je vyvolána a živena moderními společenskými zařízeními a která na jedné straně vede k psychosé a na druhé straně k sebevraždě.“<sup>66</sup> Projevy psychózy označuje český myslitel v souvislosti s vlivem moderní společnosti za patologické.

Onemocnění duše je z vnějšku podmíněno rozumovým polovzděláním společnosti. Masaryk poukazuje na vědecký a filozofický intelektualismus, a to především ze strany pozitivismu, jež se dle jeho slov projevuje jako „neharmonický diletantismus“.<sup>67</sup> Samotné rozumové osvícenosti a vzdělání ale Masaryk přikládá metodičnost a nemůže být tedy sama o sobě příčinou psychózy. Stejně jako v případě

---

<sup>64</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 104-105.

<sup>65</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. Praha, 2013, s. 13. [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: [http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni\\_clovek\\_a\\_nabozenstvi.pdf](http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni_clovek_a_nabozenstvi.pdf)

<sup>66</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 122.

<sup>67</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. Praha, 2013, s. 20. [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: [http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni\\_clovek\\_a\\_nabozenstvi.pdf](http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni_clovek_a_nabozenstvi.pdf)

sebevraždy i psychózu ovlivňuje neharmonické duševní vzdělání. Po mravní stránce je duševní nemoc takto podmiňována z hlediska mravních činitelů společenských, jakými jsou rodinné poměry, opilství a pohlavní nezdrženlivost, což Masaryk zahrnuje pod pojmem „karamazovština“. Stejně jako v případě sebevraždy i pro psychózu platí, že následkem mravní a rozumové polovzdělanosti, vzniká a prohlubuje se polovzdělanost náboženská. Člověk trpící psychózou ve výsledku také ztratil duševní rovnováhu, harmonii mezi rozumem a srdcem. Ve vztahu k tehdejší společnosti moderní člověk ztrácí duchovní střed, jeho duše nemá žádné jednoty a stejně tak se nedopracoval ani žádného jednotného názoru na svět. Odtud, poukazuje Masaryk, pramení všechna pomatenost, nervozita, deprese a touha po smrti.<sup>68</sup>

Jak pro vznik psychózy, tak pro vznik sebevraždy Masaryk přikládá předpoklad duševní polovzdělanosti pod vlivem moderní společnosti. Jedná se tedy o dva různé možné důsledky téhož procesu. Zároveň je možná jejich paralela v působení na člověka. To znamená, že tam, kde je silná psychóza, vyskytuje se i sebevražda. Může tomu ale být i naopak, kdy se pokus o sebevraždu stane počátkem psychózy. Ovšem výskyt psychózy není pro akt sebevraždy nutným předpokladem k jejímu uskutečnění. Vzhledem k tomu, že ale taktéž vzniká na základě duševní polovzdělanosti, ke které se jedinec dobírá za vlivu společensko-historických podmínek, velice spolu tyto dva jevy souvisí, jelikož jsou projevem zmíněné modernosti. Psychózu tedy můžeme charakterizovat jakožto jeden z projevů moderní sebevražednosti. Pokud bychom si měli odpovědět na otázku, jak je tomu s duševní vzdělaností a vlivu společensko-historických podmínek jakožto vnějšího determinantu sebevraždy, pomůže nám pochopení psychózy k její odpovědi. Moderní společnost, životní styl, vzdělání a přesvědčení pramenící ze ztráty náboženské jednoty a rozvoji přírodních věd přinesla do duše člověka rozvrat. Harmonické, plné a ucelené vzdělání duše je narušeno skepsí a mění se v neharmonické. V chování člověka se to projevuje nejistotou, nervozitou, nespokojeností. Moderní člověk je psychicky a duševně nevyvážený a náchylnější tak k depresím. V tuto chvíli se moderní jedinec snadno ocitá v první fázi psychózy. Pokud se příznaky stupňují, dochází pak k druhé fázi – melancholii, jež je podle statistik v nejužším spojení se sebevraždou. A protože jsou melancholici mezi duševně chorými nejčastějšími oběťmi sebevraždy, není k jejímu uskutečnění daleko.

---

<sup>68</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. Praha, 2013, s. 19. [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: [http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni\\_clovek\\_a\\_nabozenstvi.pdf](http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni_clovek_a_nabozenstvi.pdf).

Jak je tomu s ateismem, jakožto příčinou, Masaryk přímo neodpovídá, pouze odkazuje na provázanost jednotlivých typů vzdělaností a jejich vlivu na náboženství, popřípadě na vznik náboženské skepse. Jistě ale můžeme prohlásit, že ať už psychóza nebo sebevražda, oba dva tyto jevy vznikají na z vnějších příčin společensko-historických. Hlavním determinantem ale není ateismus sám o sobě, ale duševní vzdělanost, respektive polovzdělanost. Jelikož její ucelenost vytváří harmonický stav srdce a rozumu její opak vede ke zmíněným stavům sklíčenosti, nervozity a po rozumové stránce ke skepsi. Právě díky tomuto působení duševní vzdělanosti na mysl a chování člověka, přikládá hlavní determinant sebevraždy nikoli ateismu, nýbrž člověku samotnému. Z jeho duše vše vychází a je hybatelem jeho života. Masaryk upozorňuje, že přes všechny vlivy je pouze člověk, jeho duše, vůle a charakter jediným a skutečným rozhodčím svého života.<sup>69</sup> A protože i sebevražda leží jako volba pouze v rukou člověka, z hlediska řešení problematiky moderní sebevražednosti se Masaryk otáčí opět do nitra lidské duše.

---

<sup>69</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. Praha, 2013, s. 12. [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: [http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni\\_clovek\\_a\\_nabozenstvi.pdf](http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni_clovek_a_nabozenstvi.pdf)

## 8. Řešení

### 8. 1. Dostojevského návrat k pravoslaví

Odpověď na otázku, jak vyřešit problematiku sebevraždy, jak jí předcházet, je u každého z našich myslitelů odlišná. Dostojevskij, se svým důrazem na teismus, vidí spásu člověka a stejně tak ruské společnosti v navrácení se k pravoslavné církvi, která je s duší celého Ruska spjata. Každý Rus by se měl tedy k tomuto vyznání hlásit. V náruči lidové víry a církevní mystiky spatřuje Dostojevskij spásu pro ruskou duši.<sup>70</sup> Nejedná se ale o spásu jednotlivce, nýbrž celé společnosti. Spása pravoslaví spočívá ve sjednocení lidstva láskou, a to pod mocí Boha. Jde po cestě víry a svaté modlitby v Krista, nikoli po cestě usilí, násilného pohybu, což Dostojevskij kritizuje na církvi katolické.<sup>71</sup>

Jeho největší výtku vůči západnímu katolicismu spatřujeme ve *Velkém inkvizitorovi*. Postava inkvizitora zde končí svůj monolog výhružkou Kristu, že jej nechá usmrtit na hranici. Dle Dostojevského katolicismus hlásí Krista pouze v jeho jménu, ve skutečnosti však hlásá jeho protiklad - Antikrista. Ve výsledku pak staví katolicismus níže než ateismus, který je „pouhou“ Jeho negací. Západní církve totiž nezakládá víru na svobodě srdce, která je Kristovi vlastní. Svobodu zaměnila za autoritářství. V tomto směru neuznává Dostojevskij poměr církve a státu. Skrze postavu Ivana vyjadřuje svůj názor, že církve křesťanská nesmí a nemůže trestat.

Samotný stát by ale v křesťanském smyslu měl také změnit svoji filozofii zločinu a trestu.<sup>72</sup> Dle Dostojevského je poměr mezi církví a státem v Rusku diametrálně odlišný od poměru evropského. Zatímco v západní Evropě církve usiluje o to, aby se změnila ve stát, v Rusku se usiluje stát změnit v církev.<sup>73</sup> V praktickém důsledku se ale mystický spiritualismus pravoslavné církve stává státní institucí. Pravoslavná církev sice nechce stejně jako církve katolická uplatňovat organizačně království Boží, za to ale stát, který chce být křesťanským, formalizuje církevní zákony ve všeobecně platné. Pravoslaví nespojuje svou organizací všechny křesťany v jeden pracovní a bojovní celek, jak je tomu u socialistického katolicismu. V samotném Rusku to pak ale znamená, že se samoděržaví

---

<sup>70</sup> HROMÁDKA, J. L.. *Dostojevskij a Masaryk*. Praha, 1931, s. 20.

<sup>71</sup> Srov.: Tamtéž, s. 31-35.

<sup>72</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních prouděch v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 45-50.

<sup>73</sup> Tamtéž, s. 50.

stává teokratickou institucí.<sup>74</sup> „Ano, přesně vzato, volá Dostojevskij, nemáme v Rusku vůbec jiné síly, která nás udržuje a řídí, než toto organické, živé spojení lidu s jeho carem, a jen z ní vzniká u nás všechno.“<sup>75</sup> Masaryk se o Dostojevského názoru na poměr církve a státu vyjadřuje jako o čistě logické konstrukci. Stejně jako do opozice Rusko – Evropa staví Dostojevskij boholidství a člověkobožství. V otázce poměru církve a státu to znamená, že tam, kde lidé věří v boholidství, tam se stát mění v církev, zatímco v zemi člověkobohů je tomu naopak.

Masaryk však přichází s otázkou, co se stane, jakmile začne ruský člověk věřit v člověkoboha? V odpovědi na tuto otázku Masaryk Dostojevskému vytýká jeho neschopnost pochopit a zároveň pracovat s historickým vývojem moderní společnosti. Pokud by tak skutečně činil, všiml by si postupného odcírkevnění ze sociálního a politického života.<sup>76</sup> Pro Rusko to ale v důsledku zobrazuje doba popetrovská, doba porevoluční, kdy přichází socialismus. Dostojevskij ale shledává pojmy katolicismus – socialismus – ateismus ve svém působení na člověka synonymními. Činí z lidí člověkobohy, čímž si otevírají cestu k sebevraždě, kterou pak za působení dalších, přidaných činitelů s vyšší pravděpodobností zrealizují. Proto se snaží společnost zachránit, nebo spíše ochránit prostředky antonymními, tzn. pravoslavnou církví, vírou založenou na mystice, lásce a zázraku. Jelikož se ale jedná oproti Západu o víru iracionální, přidává jí pevnou hodnotu v teokratickém systému.

## 8. 2. Masarykův návrat k lidské duši a její objektivizaci

V otázce řešení moderní sebevraždnosti Masaryk upozorňuje na jednání odborníků napříč humanitními profesemi, kteří se snaží „vyléčit“ moderní společnost na základě hospodářských a politických reforem. Jelikož jsou ale hospodářské a politické poměry pouze vnějšími vlivy vnitřního duševního života, měl by se určitý lékař zaměřit právě na duši jedince. Dostojevskij se na duši jedince zaměřuje. Snaží se ale „vymýtit“ člověkobožství jakožto hlavní příčiny sebevraždy nastolením boholidství. Každý jedinec musí Boha přijmout zvlášť, ale vzhledem k tomu, aby se stejně jako celá

---

<sup>74</sup> HROMÁDKA, J. L.. *Dostojevskij a Masaryk*. Praha, 1931, s. 37-38.

<sup>75</sup> Tamtéž, s. 37.

<sup>76</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních prouděch v Rusku*. Díl III. Praha, 1996, s. 50-51.

společnost vyhnul náboženské polovzdělanosti, je třeba učinit křesťanství státním systémem. Ruský spisovatel tedy život člověka chrání celonárodní pravoslavnou církví.

Východisko z krize skrze navrácení se ke starému tradičnímu náboženství ale Masaryk neuznává. Neznamená to ale, že by znehodnocoval teismus. Je třeba ovšem nalézt novou náboženskou cestu. Jelikož se ta stará rozpadla a navíc je díky pokrokům vědy společnosti znemožněno se k ní vrátit. Vzhledem k tomu, že se rozpadl starý, jednotný náboženský názor, je moderní člověk ve své duši neucelený. Jeho polovičitost se projevuje v boji mezi novým avšak nehotovým a v duši neustáleným názorem s názorem starým. Cesta člověkobožství, kterou si moderní jedinec volí, podporuje životní skepsi a pesimismus, přizívuje i moderní psychózu a společně s ní samozřejmě i sebevraždu. Z historického hlediska chápe český myslitel moderní krizi jako přechodné období, jakési období temna mezi náboženstvím starým a novým, které nastane překonáním krize. Podle Masaryka je totiž náboženství s lidským životem neodmyslitelně spjato. Potřebu víry pro člověka dokonce autor *Sebevraždy* přirovnává k potřebě vzduchu. Autorovo přesvědčení ze vzniku nového náboženského života se opírá o jeho nahlížení na dějinný vývoj. Poukazuje na něj a dodává, že stejně jako se vyvíjí a posouvá lidské myšlení, obdobně je tomu tak i s mravně náboženským žitím a cítěním.<sup>77</sup> Nejprve je ale třeba opět dojít k harmonickému uspořádání duše, nalezení jejího středu. Teprve až po znovunalezení duševní rovnováhy nalezne člověk opět klid, lásku k životu a sobě samému.

Aby Masaryk dokázal spojitost mezi moderní sebevražedností a náboženstvím, studuje dějiny z hlediska filozofie a náboženství. Snaží se čtenáři ukázat, jak se mění nábožnost národů v souvislosti se vzdělaností napříč dějinami.<sup>78</sup> Význam vzdělanosti v otázce sebevražednosti odkrývá Masaryk na základě porovnání sebevražednosti mezi národy vzdělanými a přírodními. Ty vzdělané představují především národy západní civilizace, zatímco pod národy přírodní Masaryk řadí domorodé obyvatele afrických a asijských společností pohanského či zcela ateistického vyznání. Zásadní rozdíl v tomto rozdělení spočívá v intenzitě sebevražednosti, přičemž v přírodních národech se tento jev vůbec nevyskytuje, avšak v národech vzdělaných naopak velmi. Důvodem absence sebevražd v národech přírodních je dle Masaryka objektivita. Přirovnává domorodého obyvatele k dítěti. Oba subjekty sdílejí co nejjednodušší světový názor, zajímají se pouze

---

<sup>77</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 250.

<sup>78</sup> Tamtéž, s. 157.

o okamžitý hmatový prožitek a o vnější svět. Ani jeden z nich nevztahuje určité nepříjemnosti k sobě samému. Člověk pocházející z národa vzdělaného je naopak velice subjektivní. Zkoumá svoje nitro, zajímá se o něj. Podle Masaryka se k dobrovolnému úmrtí uchyluje člověk, který se zaměřuje nejenom na působení vnějších vlivů, nýbrž i na působení vlastní duše a jejích vnitřních projevů. Duševně nemocný jedinec, který v konečném důsledku sebevraždu spáchá je „pomaten a vztahuje všechno na sebe.“<sup>79</sup>

Náboženství hraje významnou roli ve vzdělanosti člověka. Bezbožnost „divochů“, jak je Masaryk označuje, vysvětluje autor právě na základě jejich absence subjektivního nazírání na smysl života. Ve chvíli, kdy člověk začne poznávat své nitro a začne přemýšlet o ceně života, nežije již naivně, nýbrž je jeho jednání řízeno vzdělaným světovým názorem.<sup>80</sup> Náboženství pak má na jedince značný vliv, díky němuž se rozhoduje pro nebo proti životu, stanovuje si jeho hodnoty, a to na základě mravních zásad. Zatímco u přírodního jedince brání sebevraždě pud sebezáchovy, u jedince vzdělaného je tomu díky jeho mravně-náboženskému světovému názoru.

Masaryk zkoumá vzdělanost již od společnosti před Sokratovského Řecka. Tehdejší přírodní filozofie uchovávala lidskou mysl v objektivitě, díky čemuž se sebevražednost objevovala velice zřídka. Kolem šestého století se probouzí v lidu subjektivita. Sokratem počínaje se filozofie začíná zabývat praktickým životem a jeho působením na jedince. Řecký lid začíná pracovat s vědomím utvářením života, nicméně začíná docházet k rozkolu mezi filozofií a národním náboženstvím. Tomuto rozkolu přisuzuje Masaryk neucelenost mravního řádu s řádem filozofickým a náboženským. Podobně jako ve století devatenáctém je také doba pohanského Řecka a Říma rozvojem kultury a filozofie, avšak pod náporom neharmonického vztahu mezi vzdělaností a mravností dochází ke zvyšování pesimismu, skepse a stejně jako ve společnosti moderní také k nárůstu sebevražednosti.<sup>81</sup>

Harmonie mezi vzdělaností a mravností přichází díky křesťanskému učení. Monoteistická víra v Boha jakožto spravedlivého, svatého a milujícího stvořitele poskytuje člověku v jeho pozemském životě oporu, naději a útěchu, která jej odrazuje od sebevraždy. Jelikož křesťan svěřuje celý svůj život Bohu, považuje svůj pozemský život za nutnou

---

<sup>79</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 159.

<sup>80</sup> Tamtéž.

<sup>81</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 163-170.

přípravu pro život záhrobní a společně s Kristovým učením pravdy a lásky přijímá nesmrtelnost své duše. Křesťanství tak stvořilo nový mravní systém, který je založen na poměru člověka k Bohu a vnáší do duše jedince stav pokory, nesobeckosti a lásky k životu. Jednotný světový názor, který křesťanství ve středověku přináší, shledává Masaryk jako velmi prospěšný vliv pro společnost. „Mysli byly na dlouhou dobu dokonale upokojeny, lidé se cítili šťastnými; neboť náboženství produševnilo všechny poměry životní, přivyklo masy duchovnímu vedení a skýtalo ve svém zvláštním světovém názoru pevnou oporu pro všechny příhody a nehody středověkého života.“<sup>82</sup> Boholidsství jež vychází z křesťanského jednotného světového názoru, naplňovalo středověkého člověka spokojeností a duševním klidem. Důkazem je pro Masaryka intenzita sebevražednosti, která byla velice nízká a nikterak se neprojevovala ve své chorobné míře v křesťanské společnosti.

Přesto, že se jedná o světový jednotný názor, klade Masaryk důraz na způsob jeho vzniku. Dle něj by měl vyplynout z nitra člověka, z jeho svobodného přesvědčení a přijetí boholidství. V historii se ovšem onen názor postupem času pod vlivem katolicismu proměnil v neomylnou autoritu, která pak ve výsledku zbavovala jedince svobody. Hlásání jedné nezpochybnitelné pravdy ve jménu církve a nikoli Krista zapříčinila pak vznik protestantismu, rozkolu jednotného světového názoru, který se pak za pomoci nových vědeckých objevů a disciplín ještě více prohloubil. Člověk se čím dál více obrací pouze na sebe a odvrací se od náboženského mravního řádu. Vydává se na cestu člověkobožství, která jedince pokouší v pokoření nejen Boha, ale i sebe sama. V praktickém životě se pak tento proces ve výsledku projevuje moderní psychózou a sebevražedností.

Zcela objektivní přístup k životu, jak jej Masaryk popisuje u přírodních národů, sice sebevražednost nepodporuje, autor ale varuje čtenáře před dedukcí vzdělanosti jakožto vlastní příčiny sebevražednosti. Připomíná, že onou příčinou je polovzdělání, které pochází z bezbožnosti a neharmonického světového názoru. Masaryk neuznává ani jeden z protipólů životního přístupu, kdy na jedné straně leží přírodní objektivismus a na druhé skeptický subjektivismus, který je typický pro moderního člověka. Olga Loužilová, česká absolventka filozofie a psychologie, ve své studii *Masarykův problém moderního člověka* popisuje tuto mravní krizi jako „etický relativismus“.<sup>83</sup> Ten je důsledkem mravní

---

<sup>82</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, 1930, s. 176.

<sup>83</sup> LOUŽILOVÁ, Olga. *Masarykův problém moderního člověka*. Praha, 1990, s. 67.

krize, která se u jedince projevuje buď jednostranným subjektivismem, nebo vypjatým objektivismem. V praktickém chování jedince pak z etického relativismu vyplývá egoismus a cynismus. Otázkou tedy zůstává, jak se těmto dvěma radikálním postojům vyhnout, respektive jak je překonat.

Masaryk nachází řešení v hledání vyváženého poměru mezi subjektivismem a objektivismem.<sup>84</sup> Moderní člověk totiž postrádá duchovní střed. Z historického hlediska Masaryk moderní krizi považuje za přechodnou dobu mezi určitými myšlenkovými systémy. Konkrétně se jedná o úpadek středověkého světonázoru tak, jak byl ustálen a rozšířen katolicismem, proti kterému se staví rozvíjející se moderní filozofie a věda.<sup>85</sup> Vzhledem k tomu, že se moderní doba projevuje na člověku pomateností, nervozitou, zvýšením psychických onemocnění a ve výsledku i samotnou sebevraždností, popisuje onu dobu jako dobu úpadku a dekadence. Ve svém díle *Moderní člověk a náboženství* autor cituje z románu *Umdléné duše* od norského spisovatele Arne Garborga mimo jiné následující věty: „Smutné pokolení, tato přechodní rasa. Není ani dosti nevědoma, aby byla šťastna, ani dosti vědoma, aby mohla resignovati, jen vzdychá a svíjí se v jakési duševní hysterii.“<sup>86</sup> Aby člověk znovu dosáhl harmonického stavu duše a duchovního středu, je podle Masaryka třeba opět nalézt víru. Zároveň si je vědom dějinného vývoje, tudíž na rozdíl od Dostojevského se nepokouší v člověku obnovit duševní harmonii v navrácení se ke katolickému, středověkému světonázoru. Nový, jednotný světový názor musí vycházet z náboženské víry, jež bude v souladu s pokroky moderní vědy.

Jedno z hlavních poselství, jež v sobě nese obnovení a znovunalezení duševního klidu je překonání moderní sebevraždnosti. Moderní člověk – člověkobůh je ve své podstatě daleko více subjektivní, než bohočlověk, který se odkazuje Bohu a žije dle mravního náboženského řádu. V přehnané subjektivitě, která se projevuje destruktivní sebestředností, na sebe jedinec svaluje všechnu vinu života, sám sebe znevažuje a trestá. Sebevraždnost tedy Masaryk považuje za výsledek moderní subjektivity, která je pro člověkobožství charakteristická. Autor zároveň klade veliký důraz na pojem sebevraždnosti, místo sebevraždy, jelikož se již nejedná o pouhý akt, nýbrž o duchovní

---

<sup>84</sup> FF MU BRNO, Katedra filozofie. *Krize moderního člověka v díle T. G. Masaryka* [online]. In: 2001 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/03-tgm.html>

<sup>85</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. Praha, 2013, s. 22. [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: [http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni\\_clovek\\_a\\_nabozenstvi.pdf](http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni_clovek_a_nabozenstvi.pdf)

<sup>86</sup> Tamtéž, s. 19.

a mravní život, který k sebevraždě samotné vede.<sup>87</sup> Zásadním problémem sebevraždy moderní doby není tedy její uskutečnění, ale řetězec příčin, důvodů a motivací, které ke smrtícímu aktu vedou. „Sebevražda je prostě subjektivní smrt, zakončení subjektivního života, nečekání na objektivní, daný konec – „já“ je měřítkem, „já“ je pánem života i smrti.“<sup>88</sup> Pokud chce tedy moderní člověk překonat sebevražednost, je zapotřebí překonat vlastní subjektivismus a stát se objektivnějším. Je třeba nalézt onen duchovní střed, rovnováhu, mezi subjektem a objektem, čímž má Masaryk konkrétně na mysli mezi vlastním „já“ a osudem. Vyvážený poměr mezi subjektivismem a objektivismem, skrze který lze obnovit jednotný názor na svět, nazývá Masaryk „kritickým realismem“<sup>89</sup>

Aby se člověk stal objektivnějším, je třeba nezavrhnout Boha a uchovat si víru. Masaryk si uvědomuje, že se tento úkol může zdát pro jedince v době rozvoje vědy obtížný, ne-li nemožný, a to z důvodu zdánlivé neslučitelnosti vědy a náboženství. Masaryk ovšem tvrdí, že filozofie a věda protináboženské nejsou. Argumentuje tak poukazováním na jednotlivé přední myslitele napříč dějinami filozofie, kteří se o problematiku náboženství zajímali, opírali, nebo dokonce na ní své učení zakládali. Problematiku vztahu mezi vědou a náboženstvím přirovnává k problematice vztahu objektu-subjektu. Stejně jako mezi subjektem a objektem je třeba nalézt rovnováhy, je tomu tak zapotřebí i v oblasti vědy a náboženství. Jedině víra totiž může díky svému mravnímu žebříčku hodnot vysvobodit moderního člověka z člověkobožství. Masaryk ale zároveň nechce nijak zavrhnout moderní filozofii a vědu, jelikož neodmyslitelně patří k vývoji společnosti, náboženství nevyjímaje. Oceňuje pozornost, kterou pozitivismus věnuje konkrétnímu faktu a smyslové zkušenosti. Pozitivistický vědní přístup je ale přínosný jen a pouze pro vědu, a to z důvodu morální a náboženské sterility, která v praktickém životě působí na duši člověka destruktivně a je příčinou moderní sebevražednosti<sup>90</sup> Masaryk tedy nachází východisko v syntéze moderní vědy a náboženství, přičemž se tak vytvoří nový světový názor, díky kterému dojde u člověka k harmonickému souladu mezi rozumem a citem. Tato syntéza by se pak zasloužila o

---

<sup>87</sup> Srov.: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. Praha, 2013, s. 27-30. [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: [http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni\\_clovek\\_a\\_nabozenstvi.pdf](http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni_clovek_a_nabozenstvi.pdf)

<sup>88</sup> Tamtéž, s. 30.

<sup>89</sup> FF MU BRNO, Katedra filozofie. *Krize moderního člověka v díle T. G. Masaryka* [online]. In: 2001 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/03-tgm.html>

<sup>90</sup> SKALICKÝ, Karel. *Masaryk: Myšlení krize a negace zjevení*. Listy [online]. 2007 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=074&clanek=040706>

překonání krize moderního člověka a tudíž i moderní sebevražednosti. Jak konkrétně ale má ona syntéza vypadat není bohužel od Masaryka zcela zřejmé. Zatímco v *Moderním člověku a náboženství* analyzuje vztah učení jednotlivých filozofů, Davidem Humem počínaje a Augustinem Smetanou konče, s náboženstvím, nedostává se sám autor ke kýžené syntéze věda-náboženství, ani objekt-subjekt. Kritický realismus se tedy stává teoreticky nepodloženou syntézou. Vzhledem k nepodloženosti Masarykem navrhovaného řešení v otázce krize moderního člověka, došlo k rozporuplnému přijetí syntézy jeho žáky a následovníky, což v důsledku způsobilo jejich rozdělení. Toto nejednoznačné přijetí Masarykovy teze trvá mezi českými mysliteli doposud.<sup>91</sup>

---

<sup>91</sup> FF MU BRNO, Katedra filozofie. *Krize moderního člověka v díle T. G. Masaryka* [online]. In: 2001 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/03-tgm.html>

## 9. Závěr

Problematika sebevraždy provázela Masaryka napříč jeho tvorbou, kde se pokouší nalézt „lék“ na její redukcí, ne-li dokonce její odstranění v moderní společnosti. Již v *Sebevraždě* si autor všímá provázanosti dobrovolného úmrtí s odmítnutím náboženství a nedodržováním mravních ideálů. Důvodem je ztráta ucelenosti světového názoru a ztráta harmonického vztahu mezi rozumem a srdcem. V tomto ohledu autor nalézá shodu s Dostojevským, který Masaryka inspiroval k důsledné studii ruské filozofie dějin a náboženství a zároveň i ke studii duše člověka, co se psychologické stránky týče.

Pod vlivem rozpadu jednotného křesťanského světonázoru dochází u člověka dle Masaryka k neucelenému duševnímu vzdělání, jež nazývá polovzdělání. Ono polovzdělání v oblasti mravní, rozumové a náboženské má za následek skeptický postoj jedince k dosavadním společenským hodnotám a autoritám a pesimistickému přístupu k životu. Díky polovzdělanosti se pak člověk pod vlivem svízelných, tíživých, životních situací, se kterými se není schopen vyrovnat, dostává do stavů depresí, nervozity a psychické nevyrovnanosti. V moderní společnosti pak vzrůstá výskyt psychózy, která má za následek zvýšený výskyt sebevraždění. Psychóza však nemusí podle Masaryka se sebevraždou nutně souviset, přičemž je tomu tak i naopak. Nárůst psychózy a sebevraždy v moderní společnosti má však společnou příčinu vzniku, kterou je pak odvrácení se od víry v Boha a náboženských hodnot. Místo nich se moderní člověk obrací pouze k sobě samému, stává se pánem svého osudu, svým vlastním bohem. Tento princip označuje Masaryk pod pojmem člověkobožství. Samotné člověkobožství stává se tedy stěžejním determinantem sebevraždy. Zároveň je ale determinantem možným, jelikož bezpodmínečně nutným determinantem je podle Masaryka jedině a pouze člověk, a to člověk nacházející se ve stavu osobního neštěstí, od kterého se odvíjí reakce jedince na tíživou situaci a její následné řešení.

V člověkobožství nalézá Masaryk nejen příčinu sebevraždění, nýbrž je také projevem krize moderní společnosti. Společensko-historický ideový rozvrat způsobil, že se člověk distancoval od objektivního hodnotového systému a začal se spoléhat pouze sám na sebe, své cíle a schopnosti. Pokud je ale vystaven určitému osobnímu neštěstí, které není schopen vyřešit, stírá se v něm obraz jeho titánství a pod vlivem pocitu méněcennosti či dokonce bezvýznamnosti, uchyluje se k pesimistickému, negativnímu přístupu k životu, jehož hodnotu znevažuje a odmítá.

Spásu jedince a společnosti Masaryk nachází v boholidství, v lásce ke Kristu a odevzdání se Bohu, jež ale na základě dějinného vývoje nelze navrátit do stejného, předchozího stavu. Je zapotřebí nalézt nový jednotný světónázor, který by ale byl v souladu s pokrokem moderní vědy a filozofie. Masaryk si na pozadí dějin uvědomuje provázanost disciplín vědy a náboženství a proto je od sebe nechce separovat. V otázce člověka pak navrhuje znovunalezení duševního středu a rovnováhy mezi subjektem a objektem. Z hlediska vědy a náboženství se pokouší vytvořit syntézu systémů každé z disciplín vlastní. Bohužel Masaryk tuto teoretickou syntézu přesně argumentačně nepodkládá, tudíž nelze podat žádné konečné a platné řešení Masarykovy snahy o překonání krize společnosti, moderního člověka a s ní člověkobožství, jakožto stěžejní příčinou chorobné sebevraždnosti v moderní společnosti.

V této bakalářské práci jsem se pokusila vysvětlit čtenáři problematiku sebevraždy, a to na základě kontextu krize společnosti tak, jak ji popisuje Masaryk. Pro vytyčení role člověkobožství v problematice sebevraždy bylo pak zapotřebí Masarykových analýz Dostojevského děl. Jelikož Masaryk v mnoha ohledech souhlasí s ruským spisovatelem v otázce duševní krize člověka, sloužily mi po dobu psaní Masarykovy rozbory jednotlivých románů či jejich postav k důkladnějšímu pochopení a zároveň nastudování Masarykových tezí. Sama jsem se pak v této práci pokusila o postihnoutí z Masarykových studií či se k nim vztahující odborné literatury. Jelikož se napříč lety Masaryk k problematice sebevraždy neustále vrací, bylo zapotřebí pro důkladné definování jejího vztahu k člověkobožství jednotlivé práce prostudovat, zkomparovat společné myšlenky a z nich vyvodit závěry týkající se tématu této práce. Co se týče samotného vztahu mezi sebevraždou a člověkobožstvím, ten byl nejprve rozebrán z hlediska jeho vzniku ve společnosti a dále pak v Dostojevského díle, jakožto významným vlivem pro Masarykovo řešení zmíněné problematiky.

Jelikož sám Masaryk nepodává přesné řešení k odstranění člověkobožství a s ní i moderní sebevraždnosti, snažila jsem se v poslední kapitole alespoň o nastínění jeho přístupu k překonání krize společnosti. Konkrétně se o to Masaryk pokouší prostřednictvím syntézy zdánlivě protichůdných oborů a aspektů společenského života, jakými jsou věda a náboženství. Jedině tak může v rámci vývoje společnosti vzniknout nový jednotný světový názor, díky kterému by ve výsledku byla krize společně s člověkobožstvím a sebevraždností odstraněna.

## Seznam použitých pramenů a literatury

BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Ruská idea: základní otázky ruského myšlení 19. a počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2003. 247 s. Oikúmené; sv. 93. ISBN 80-7298-069-6.

BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2000. 147 s. Oikúmené. ISBN 80-7298-020-3.

BROKLOVÁ, Eva, ed. et al. *Sto let Masarykovy České otázky: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference: [Brno] 26.-28. září 1995*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997. 375 s. ISBN 80-86142-01-9.

HROMÁDKA, J. L.. *Dostojevskij a Masaryk*. 2. vyd. Praha: YMCA, 1931, 63 s.

KAUTMAN, František. *F. M. Dostojevskij - věčný problém člověka*. Praha: Rozmluvy, 1992. 263 s., obr. na příl. ISBN 80-85336-19-7.

LOUŽILOVÁ, Olga. *Masarykův problém moderního člověka*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1990. 141 s. ISBN 05678307.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl I. Revidované vydání. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995, 394 s. ISBN 80-901971-1-6

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III. 1. vyd. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, 456 s. ISBN 80-901971-7-5

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 3. vyd. Praha: ČIN, 1930, 284 s.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Studie o F.M. Dostojevském: (s rukopisnými poznámkami)*. Editor Jiří HORÁK. V Praze: Nákladem Slovanského ústavu a Společnosti Dostojevského, 1932.

POSPÍŠIL, Ivo, ed. *Fenomén šílenství v ruské literatuře 19. a 20. století*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 151 s. Spisy Filoz. fak. MU v Brně; Č. 301. ISBN 80-210-1083-5.

## Internetové zdroje

FF MU BRNO, Katedra filozofie. *Krize moderního člověka v díle T. G. Masaryka* [online]. In: 2001 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/03-tgm.html>

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: [http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni\\_clovek\\_a\\_nabozenstvi.pdf](http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/TGM/masaryk/tgm-moderni_clovek_a_nabozenstvi.pdf)

SKALICKÝ, Karel. *Masaryk: Myšlení krize a negace zjevení*. Listy [online]. 2007 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=074&clanek=040706>

NOVÁK, Josef (ed.). *On Masaryk: Texts in English and German: E. Radlov und Th. Masaryk* [online]. [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: [https://books.google.cz/books?id=fQouAI8An0sC&pg=PA222&lpg=PA222&dq=E.+Radlov+und+Th.+Masaryk&source=bl&ots=Rf2xrF8WG1&sig=gAXFarM3r2hp0Xbh3yIy3H8wD6k&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjo\\_dn\\_gbDMAhWGOsAKHfF8BEAQ6AEIJzAC#v=onepage&q=E.%20Radlov%20und%20Th.%20Masaryk&f=false](https://books.google.cz/books?id=fQouAI8An0sC&pg=PA222&lpg=PA222&dq=E.+Radlov+und+Th.+Masaryk&source=bl&ots=Rf2xrF8WG1&sig=gAXFarM3r2hp0Xbh3yIy3H8wD6k&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjo_dn_gbDMAhWGOsAKHfF8BEAQ6AEIJzAC#v=onepage&q=E.%20Radlov%20und%20Th.%20Masaryk&f=false)